

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta humanitních studií

Zaměstnanost Romů z pohledu dětí druhého stupně základní školy

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí práce: Ing. Kateřina Legnerová, M.Sc., MBA, Ph.D.

V Praze 2016

Veronika Petrová

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....

Veronika Petrová

Poděkování:

Ráda bych poděkovala vedoucí bakalářské práce Ing. Kateřině Legnerové, M.Sc., MBA, Ph.D. za cenné rady, vstřícný přístup, ochotu a trpělivost při vedení bakalářské práce. Tato práce by nemohla vzniknout bez Mgr. Ivy Pellarové, Daniela Hůleho, Jakuba Sachra, žáků základní školy a podpory mé rodiny, tímto jim též děkuji.

Obsah:

ÚVOD.....	1
1. Teoretická část	1
1.1. Romové	1
1.1.1. Etymologie Romů	2
1.1.2. Rozdělení Romů v České Republice	3
1.2. Intervence v oblasti integrace Romů – pomáhající profese.....	4
1.3. Socializace	5
1.4. Vzdělávání	5
1.4.1. Vzdělání a výchova	6
1.4.2. Vzdělání a produktivita práce	7
1.4.3. Romské dítě.....	9
1.4.3.1. Romské dítě ve škole.....	9
1.5. Integrace	9
1.5.1. Materiální podmínky.....	11
1.5.2. Bydlení.....	11
1.5.3. Stereotypy	11
1.6. Chudoba	13
1.6.1. Romové na trhu práce.....	14
1.6.2. (Ne)zaměstnanost	14
1.6.3. Rekvalifikační kurzy	16
1.6.4. Práce na černo	16
2. Výzkumná část.....	19
2.1. Metodologie.....	19
2.1.1. Výzkumná strategie.....	19
2.1.2. Výzkumný problém, výzkumná otázka.....	20
2.1.3. Techniky sběru dat	20
2.1.4. Výběr vzorku	22
2.1.5. Analytické postupy	24
2.1.6. Hodnocení kvality výzkumu	25
2.1.7. Etické otázky společenskovedního výzkumu	26
2.2. Vlastní výzkum	27

2.2.1. Rozhovory s dětmi.....	28
2.2.2. Rozhovory s pracovníky pomáhající profese.....	31
2.3. Shrnutí.....	40
3.Závěr.....	42
4. Bibliografie	44
5. Přílohy	45
5.1. Příloha 1	45
5.2. Příloha 2	60

ÚVOD

Tato bakalářská práce zkoumá, jaké okolnosti hrají roli při volbě povolání u romských žáků a jak je detekována autorita při volbě povolání mezi rodiči, školou a dalšími institucemi, které se podílejí na sekundární socializaci. Zajímají mne tedy kontexty, které vstupují do procesů spojených s volbou budoucího povolání žáků, kteří se identifikují či jsou identifikováni jako Romové.

S ohledem na to, že v rámci socializace dětí (zejména dětí z rodin, jež jsou ohroženy sociálním vyloučením, které jsou navíc identifikovány jako Romové) mají stále častěji roli instituce zabývající se sociální prací, jež přímo i nepřímo intervenují do procesu integrace Romů do společnosti, zaměřuji se hlavně na pohled těchto pomáhajících profesí. Zajímám se převážně postoj pomáhajících profesí k přípravě romských žáků pro trh práce.

Cílem výzkumu je propojovat dvě perspektivy. První bude sledovat perspektivu dětí, které jsou socializovány mimo jiné na základě intervencí pomáhajících profesí. Druhá perspektiva bude z pohledu pomáhajících profesí, která by měla ukázat, jak rozumějí zařazování Romů, resp. romských žáků na trh práce a jak nahlízejí na intervence, které se v této oblasti vedou. Záměrem je tedy popsat, v jakých ohledech se obě perspektivy protínají, v jakých ohledech se naopak rozcházejí, a interpretovat důvody shody a rozporu, stejně jako uvažovat o důsledcích, které z toho plynou pro žáky na straně jedné a pomáhající profese na straně druhé.

1. Teoretická část

1.1. Romové

Existují diskuse, kdo je Rom. Literatura uvádí dvě perspektivy. První perspektivou je člověk, který se deklaruje jako Rom, oproti člověku který je tak identifikován. (Jakoubek M., 2008) Přikláním se k instrumentálnímu pojetí identity, tzn. že identitu si volí aktér, jedinec. Tento přístup použiji ve vztahu ke konstrukci vzorku romských žáků. S ohledem

na zkoumané téma respektují i druhý – esencionalistický přístup. V emické perspektivě totiž aktéři chápou etnické kategorie jako předem dané a určují je jako nezávislé na aktuálních volbách jedince (Kanovský 2009). Tento koncept využijí ve vztahu k postojům pomáhajících profesí.

Dominantně se ovšem v literatuře řeší otázka jejich vztahu k majoritě. Jejich relevance je určena právě tímto vztahem. V tomto kontextu je jejich obraz zatížen stereotypem (Hübschmannová M., 2002). O Romech se tedy uvažuje jako o lidech, kteří jsou marginalizováni, a to v různých oblastech života: ve školství, a zejména na pracovním trhu.

Romové představují jednu z nejpočetnějších menšin, které se profilyovaly a emancipovaly teprve v posledních desetiletích, zvláště po roce 1989. Základem jejich etnické identity je jazyk, slovesnost a kulturní tradice. (Nečas C., 2002)

1.1.1. Etymologie Romů

Jestliže se snažíme přesně vymezit, kdo jsou ti lidé, které zhruba od 15. století nazýváme Cikány, narazíme na slovo „Roma“, jímž se tito lidé sami nazývají. Co je etnická skupina Romů a kdo do ní patří, je těžké vymezit, ale právě jejich vlastní označení své skupiny nám může napovědět. Právě slova „Rom“ (muž jako manžel), „Romni“ (žena jako manželka) a „Roma“ (jako označení společenství) jsou tím, co nám ukazuje vymezení Romské společenství právě z jejich vlastního pohledu. (Frištenská, H., Víšek, P. 2002)

Na světě existuje mnoho různých skupin lidí, které se hlásí ke společnému romskému původu, jednotlivé skupiny se však liší i svými názvy. Endo-etnonym Rom používá většina Romů v Evropě a na Balkánském poloostrově ve chvíli, kdy se chce označit etnickým názvem. K dalším skupinám, které se nazývají jiným endo-etnonymem, patří například Sinti (žijí převážně v Německu, severní Itálii, na Balkáně, ale i v ČR a jinde v Evropě), Manuš (ve Francii), Kale (ve Španělsku, Finsku) a Romaničel (v Anglii a USA).¹

V těchto skupinách se slovo Rom jako etnonymum nepoužívá, můžeme se s ním však setkat jako s označením osob romského původu nebo v názvu jejich jazyka (např. romanes). Antonyma Kale, Manuš a Romaničel pocházejí z romského jazyka: kalo – černý, manuš – člověk. Slovo Romaničel vzniklo sloučením dvou slov *romano* a *čhavo*

¹ <https://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/pgps/ikvz/podkapitoly/b02romove/17.pdf>

(romský syn / chlapec). Původ slova Sinto není znám, ale není vyloučeno, že původně bylo toto jméno kryptickým útvarem (tajným, kódovaným jménem), který byl do jazyka přijat v souvislosti s potřebou Romů na německém území přehodnotit své postavení (sociální a ekonomické) ve společnosti na konci 18. století. Romové byli v té době vystaveni tlaku ze strany většinové kultury a společenské organizace, stoupala nad nimi míra státního dohledu a v důsledku těchto událostí získal jejich každodenní jazyk důležitou funkci tajného kódu.²

1.1.2. Rozdělení Romů v České Republice

U nás žije pět skupin Romů, z nichž pouze Sintí nepoužívají endo-etnonym Rom. *„Přívlastky jako čeští a moravští, slovenští, maďarští a olašští naznačují svébytnost těchto subetnických skupin, sebeidentifikaci jejich členů, případně odlišnou historickou zkušenost, rozdílný dialekt romského jazyka apod.“*

Olašští Romové (Vlachika-Vlašika Roma) užívají endo-etnonym Rom, přívlastek olašský je odvozen z maďarštiny od názvu Valachie (z maď. olaskí = valašský), nacházející se na území dnešního Rumunska. Z něj tito Romové odcházeli po definitivním zrušení romského nevolnictví v roce 1856. Přívlastek „olašský“ je používán pouze pro odlišení od dalších Romů (neolašských), které Romové olašští nazývají exo-etnonymem Rumungro, což původně znamenalo Rom ungro – čili maďarský Rom. Maďarští Romové byli první usedlí neolašští Romové mimo Rumunsko, se kterými se olašští Romové při emigraci z Rumunska setkali. V ČR a okolních zemích se tento název později rozšířil mezi olašskými Romy na všechny usedlé Romy. Rozmanitá skupina tzv. olašských Romů žije rozptýlena po světě a zahrnuje vícero subetnických skupin, z nichž početnou a známou tvoří Kalderaši (z rumunského slova caldera – kotel) odvozeno od častých profesí především kotlářů, a Lováριοvé (z maďarského ló – kůň) obchodníci s koňmi, apod. Tyto názvy jsou na rozhraní profesionym a endo-etnonym.³

Nejpočetnější skupinou Romů jsou u nás ale slovenští Romové (přibližně 80%). Ti žijí nejméně tři staletí usedle a hlavně na východním a středním Slovensku. Někteří z nich vytvořili jakási ghetta ve městech, ale většina žila v romských osadách zhruba 1-2 kilometry od obcí. Díky této izolovanosti a relativní ekonomické a společenské

² <https://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/pgps/ikvz/podkapitoly/b02romove/17.pdf>

³ <https://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/pgps/ikvz/podkapitoly/b02romove/17.pdf>

nezávislosti se udržovala a rozvíjela romština. Děti nechodily pravidelně do škol a tradičním řemeslům se učily v rámci komunit. Neúčastnily se neromského společenského života, proto zůstala romština jejich základním dorozumivacím prostředkem. Z těchto důvodů si slovenští Romové uchovali poměrně archaický a bohatý dialekt, na rozdíl od jiných skupin evropských Romů. Romská rodina tak byla zárukou zachování a předávání jazyka, kultury a etických hodnot. (Šotolová, E. 2008)

Až v roce 1991 Romové získali status národnostní menšiny a mezi Romy a odborníky vznikla diskuse o tom, jestli budou využívat svého práva na vyučování ve vlastním jazyce, aby měly romské děti příležitost naučit se ve svém jazyce i číst a psát. Dále vznikly otázky, pro kolik romských dětí je vlastně romština mateřským jazykem, a jestli by neměla být romština využívána alespoň v prvních třídách základních škol jako pomocný jazyk kvůli rozdílné schopnosti adaptace na novou komunikační situaci. (Šotolová, E. 2008)

Etymologicky je etnonymum „Rom“ spojeno s názvem Dom. Jménem Domové se v dnešní době označuje početná indická „džátí“ (kasta), rozšířená po celé severní Indii. Tam jsou dosud Domové především hudebníci a samotný název Dom pravděpodobně vznikl ze slova domra (buben). Základ indické hudby tvoří buben, a tak název Dom byl tedy původně profesionem kasty hudebníků. Domové byli také často profesí genealogové, jejichž úkolem bylo uchovávat v paměti rodokmeny příslušníků jiných kast, znát nazpaměť velké množství veršů, písní a rodových historek, které se vypráví a zpívají při významných rodinných událostech. Jiné domské rody se živily a dodnes žijí kovářskou prací, pletením košů, předváděním hadů, léčením hadího uštknutí, obchodováním, někteří i úklidem města nebo jako artisté. Slovo Rom/Romni – Rom, Romka je tedy etnickým označením příslušníka romské společnosti.⁴

1.2. Intervence v oblasti integrace Romů – pomáhající profese

Otázka vzdělávání a uplatnění Romů na trhu práce je tedy jednou z klíčových oblastí integrace. Podílí se na ní řada institucí. Jejich intervence mají mnoho podob. V podstatě se jedná o aktivity, které bychom mohli zahrnout pod kategorii sociální práce. Někteří autoři v tomto směru hovoří o pomáhajících profesích. Definicí nabízí studie autorů Doubek D., Levinská M., Bittnerová D., 2015. Zde autoři pracují s teorií nevycházejí ze žádné oficiální

⁴ <https://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/pgps/ikvz/podkapitoly/b02romove/17.pdf>

definice či zákonného vymezení. Tato teorie byla určena empiricky na základě jejich předchozích výzkumů. Jsou tím myšleny všechny osoby, které pomáhají a pracují s vyloučenými Romy na základě „obecného dobra“. Autoři proto vynechávají z této teorie různé podnikatele a soukromé osoby, které jsou vedeny spíše principem zisku, i když ten může být i ve prospěch vyloučených osob, ale nejsou vedeny idejí pomoci. (Doubek D., Levínská M., Bittnerová D., 2015)

Pomáhající profese jsou v tomto směru mediátoři. Zprostředkovávají význam Romů majoritě a naopak. V této pozici mají největší potenciál ovlivnit podmínky majority, stejně jako přispět ke změně přístupu samotných Romů, resp. lidí ohrožených sociálním vyloučením. Jsou těmi, kteří by měli disponovat specifickými znalostmi a využívat je ve prospěch sociální inkluze/integrace společnosti. (Doubek D., Levínská M., Bittnerová D., 2015)

1.3. Socializace

Člověk se rodí s konkrétními dispozicemi do konkrétní situace. Ta je určovaná hlavně faktory, na kterých je narozený jedinec závislý. Je to prostředí nejbližšího okruhu rodiny, širší rodiny, ale i čtvrti a města. Může zde hrát roli i státní či etnická příslušnost. To vše se podílí na vývoji jedince a vede ho nejen k jeho prvnímu zaměstnání, ale i dál v životě. Každá rodina uplatňuje jiný způsob výchovy, v různé míře tak podporuje rozvoj schopností dítěte, buduje jeho motivační charakteristiky, určuje jeho hodnotový systém, a formuje jeho charakter. Rodina přitom představuje pro dítě určitý vzor chování a jednání, a to pak hraje roli už hned po narození, ale hlavně od jednoho roku života. (Hanzlíková O., Pauknerová D., Soušková M., 2001)

1.4. Vzdělávání

Romové jsou ve srovnání s majoritní společností méně vzdělání, což omezuje jejich úspěch na pracovním trhu. V mnoha lokalitách začaly školy podporovat romské žáky tím, že vytvářejí tzv. komunitní atmosféry. Mnoho z nich otevřelo přípravné ročníky, zaměstnalo romské asistenty a nabízí zájmové kroužky, jež by měly být atraktivní pro romské děti, například hodiny tance. V mnoha případech se školám podařilo díky vstřícnému postoji

přesměrovat Romy ze zvláštních škol do základních. Pedagogické nástroje, které podporují romské žáky, jsou však pro neromské rodiče signálem, že se škola specializuje na Romy, že v ní bude pravděpodobně i více romských dětí, a tak z ní mnoho neromských dětí odejde. Rodiče těchto dětí nejsou zákonitě hned xenofobní, ale mohou se například jen obávat zpomalení výuky v důsledku vyššího zastoupení sociálně znevýhodněných žáků. Jejich skeptická očekávání se často potvrdí, jelikož jakmile neromští žáci odejdou, tempo vyučování se výrazně zpomalí, protože zbývající žáci jsou handicapováni nízkým vzděláním svých rodičů a ekonomickými, jazykovými či kulturními překážkami. Komunitní školy pak často rezignují na standardní osnovy a vyučují na základě zjednodušených osnov, jež mají za následek také to, že téměř žádní absolventi těchto škol nedosáhnou středního vzdělání, přestože na střední školy po ukončení základního vzdělání často nastoupí. Podle zkušenosti sociálních pracovníků Člověka v tísní však většina studentů následkem šoků ze standardního prostředí zcela bez podpory komunitního přístupu odchází ze střední školy už po několika měsících. Školy, které jsou jako například komunitní školy charakterizovány vstřícným přístupem k romským žákům a mírnějšími požadavky na výuku, způsobují, že jejich absolventi nejsou na pracovním trhu schopni konkurence. (Hůlová K., Steiner J., in Hirt T., Jakoubek M., 2006)

Nositelem tradic je u Romů rodina. Romská rodina je velká nejen pro velký počet dětí, ale i pro rodinné soužití více generací. Děti v ní vyrůstají mezi větším počtem příbuzných, jako jsou sourozenci, bratrance a sestřenice, v domácnosti jsou s rodiči, ale také s prarodiči a případně i s tetami a strýci. Všechny tyto příbuzné dítě vnímá jako své blízké příbuzné. Rodina je navenek jednotná, vnitřní pocit solidarity je v ní velmi silný. Výchova zde oproti evropské rodině neklade důraz na samostatnost jedince a budování jeho osobnosti. Romské děti tráví život mezi mnoha příbuznými, proto se nikdy nebude muset samo rozhodovat, individualita je zde nahrazena úctou ke starším a podřízením se skupině. V těchto rodinách existuje hierarchie starších a mladších, ale i mužů a žen. Přesto má každý možnost se vyjádřit a jeho slovo může být vzato jako kolektivní rozhodnutí, i když navenek jsou členové bráni jen jako nositelé tohoto rozhodnutí. (Šišková T., 2008)

1.4.1. Vzdělání a výchova

Výchovné působení rodiny by mělo být zaměřeno na rozvoj schopností prostřednictvím poskytování pomoci dítěti při ovládnutí jednotlivých praktických dovedností a návyků. Mnohdy se ale může stát, že má dítě dostatečné vlohy k určité činnosti, nikdo se jím však

nezabýval natolik, aby ho více stimuloval k získávání potřebných dovedností a znalostí, aby se tak v dostatečné míře rozvinuly jeho schopnosti. Takový člověk pak sice má nejspíš i velmi dobrý potenciál, ale není ho často schopen reálně uplatnit nebo průběžně rozvíjet. To souvisí hlavně s jeho málo rozvinutými návyky, zájmy, cíli a ideály. Dalším handicapem můžou být i málo rozvinuté motivační charakteristiky mladého člověka, hlavně ty výše zmíněné. Takový člověk může mít vlohy či schopnosti a z nich dobré základy, ale obvykle zůstává jen u těchto základů (díky nedostatečné stimulaci v rámci výchovy) nebo bývá jen málo motivován k tomu, aby je realizoval v praxi. (Hanzlíková O., Pauknerová D., Soušková M., 2001)

1.4.2. Vzdělání a produktivita práce

Lidé na trhu práce nabízí službu práce více či méně podpořenou lidským kapitálem a jeho mzda se tak vyjadřuje dvěma způsoby. 1) Výnosem z lidského kapitálu a odměnou za samotnou práci, 2) za pocíťovanou újmu kvůli duševní a fyzické námaze při práci. Takže čím vyšší jsou investice do lidského kapitálu, tím vyšší může být jejich zhodnocení a také tím vyšší výnos lze očekávat. Rozdíly mzdy mezi málo kvalifikovanými a více kvalifikovanými profesemi je možné interpretovat jako diferencované výnosy z lidského kapitálu, který má podobu praxí a studiem získaných schopností, vědomostí a znalostí. (Brožová D., 2003)

Zpráva v kapitole Rómská populace uvádí, že i když je zvýšení úrovně vzdělání základním předpokladem pro zlepšení společenské pozice Romů, je jejich vzdělanostní úroveň nadále nízká. Tato nízká vzdělanostní úroveň je jednou z hlavních příčin vysoké nezaměstnanosti Romů. Víme, že v roce 1991 měly více než tři čtvrtiny Romů v ČR starších 15 let pouze základní vzdělání (včetně neukončeného), v roce 2001 to byly stále téměř dvě třetiny. Naproti tomu úplné střední či vysokoškolské vzdělání mělo v roce 2001 pouze necelých 7 % Romů, zatímco v celé populaci činí podíl osob s tímto vzděláním více než jednu třetinu. V desetiletí do roku 2001 se tedy vzdělanost Romů zvýšila, stále však je v porovnání s populací celé ČR výrazně nižší.⁵

V roce 2011, kdy se konalo poslední sčítání lidu, se tyto statistiky už nedělaly, podle vyjádření statistického úřadu ze dne 16. 11. 2015⁶ je jedinou naší statistikou, která se

⁵ https://is.mendelu.cz/eknihovna/opory/zobraz_cast.pl?cast=71389;fit_w=1

⁶ Korespondence se Statistickým úřadem, domácí archiv VP, Dotaz na vzdělanostní strukturu Romů

zabývá "národností" obyvatel ČR Sčítání lidu domů a bytů, které se v naší zemi provádí přibližně jednou za deset let (zatím poslední bylo v březnu 2011). V rámci sčítání lidu byla obyvatelům ČR na sčítacím listu osoby položena i otázka o jejich národnosti. Tato otázka (spolu s náboženským vyznáním) ovšem patří mezi deklaratorní - dobrovolné. Sčítané osoby ji tedy mohly vyplnit zcela podle svého vlastního rozhodnutí, nebo je vyplnit nemusely. Proto by bylo srovnání s rokem 1991 a 2001 jen velmi obtížné. Skutečná vzdělanost Romů by tak mohla být o něco vyšší, než uvádějí data ze sčítání lidu.

Romové žijí v České republice způsobem, který se zásadně neliší od způsobu života ostatních skupin obyvatel ze stejných příjmových skupin, a jsou integrováni do systému sociální ochrany. Nicméně mají nízké vzdělání a proto i nízkou pracovní kvalifikaci, což je jedna z příčin jejich finanční nouze způsobené vysokou nezaměstnaností. Celkově představují ve skupině obyvatel s extrémní chudobou významnější skupinu (vzhledem k mnoha znevýhodněním), než odpovídá jejich podílu v populaci.⁷

V České republice je podle knihy Josefa Wolfa z roku 2000 až 30 % Romů negramotných a pouze čtyři procenta mají dokončené středoškolské vzdělání. (Wolf J., 2000)

To může také souviset s tím, že romské děti jsou častěji umísťovány do praktických základních škol (původně zvláštních škol) než děti majority. Už například v 60. letech 20. století bylo v Praze -Nuslích prakticky 100 % romských dětí zařazeno do zvláštní školy, v současnosti se odhady počtu romských dětí na základních školách praktických liší. Jedná se o rozmezí cca 30 až 80 % z romských žáků a podle výzkumu kanceláře ombudsmana je ve speciálních školách 32–35 % romských žáků.⁸

Vysvětlení vysokého počtu Romů na zvláštních školách je vícero. Jazyková bariéra, hodnotový systém a také sociálně-kulturní handicap. Další vysvětlení nabízí například psycholog Petr Bakalář, který jako příčinu tohoto stavu uvádí nižší geneticky vrozenou inteligenci Romů oproti většinové populaci. Jeho názor je však ze strany jiných autorů odsuzován, je odmítána i teze o tom, že základní praktické školy mají segreganční charakter. Ukazují hlavně na skutečnost, že do nich nemůže být žák zařazen bez souhlasu rodičů nebo zákonného zástupce.⁹

⁷ <http://zpravy.aktualne.cz/domaci/diskriminace-romu-stoji-cesko-rocne-miliardy-korun/r~:article:649333/>

⁸ http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/skolstvi/tretinu-zaku-ve-zvlastnich-skolach-tvori-romske-deti-tvrdi-ombudsman_236705.html

⁹ <http://www.ceskaskola.cz/2010/06/karel-kapralek-zakladni-skoly-practicke.html>

1.4.3. Romské dítě

Svět romského dítěte není totožný se světem českých dětí. Romové se často společensky stýkají pouze mezi sebou, s ostatními občany se setkávají hlavně na pracovištích, na ulici a v úřadech. Obě komunity (romské a majoritní) spíše žijí vedle sebe než spolu, a společenské povědomí romské komunity je stále více určováno bájemi pravlasti- Indie- než společenskou skutečností dnešní Evropy. Například pohádky nejsou brány s odstupem, který Evropané učí své děti, ale doslova. Romové pohádkám věří a znovu je prožívají, jako pravdivé. Jsou důležitou složkou funkcionální výchovy, a takto živě vyprávěné pohádky a báje ovlivňují další život Romů často více než škola a média dohromady. Ve velkém celku mnohačetné rodiny je jistá hierarchie vlastně nutná, ale děti se nebojí říct myšlenku a nečekat na udělení slova, protože i jejich hlas má váhu. Ve škole je takové chování označováno za nevychované a drzé, děti se však chovají jen podle jiného vychování. (Šišková T., 2008)

1.4.3.1. Romské dítě ve škole

Jednou z nejčastějších chyb pedagogů je, že předpokládají, že romské dítě je v podstatě stejné jako české, jen trochu „zaostalejší“. Často se domníváme, že stačí doplnit znalost českého jazyka a pak se vše zlepší. Běžný neúspěch, který je výsledkem vede k závěrům, že „to stejně nemá cenu“, ale jediné, z čeho by se mělo vycházet, je znalost osobnosti romského dítěte, znalost metod a obsahu rodinné výchovy a znalost mimoškolního života. Tyto znalosti pedagogům základních škol mnohdy chybějí, a proto je ani nemohou využít v současném školním systému. Ve zvláštních (praktických) školách se pedagog již s touto problematikou setkává častěji, je tak i schopen lépe porozumět situaci. Tam je díky volnějším školním osnovám a menšímu počtu žáků více času na práci s romskými dětmi. (Sekyt V., in Šišková T., 2008)

1.5. Integrace

Jedním podstatných bodů integrace menšin do společnosti je jejich postavení na trhu práce. Jedná se o problém, kterým se potýká většina průmyslově rozvinutých zemí. Samotné začlenění na trh práce, ať už úspěšné či neúspěšné, je úzce spojeno s materiální situací jednotlivců a rodin. To zasahuje i do dalších sfér jejich života a ovlivňuje to širší

participaci na životě společnosti. Od pozice na trhu práce a související materiální situace se pak přímo odvíjí socioekonomický status příslušníků minoritní společnosti v rámci majority. Tento status je v případě romských komunit v České republice zpravidla dlouhodobě nižší, než u majority. Obecně panuje názor, že participace příslušníků romských komunit na trhu práce je nepřijatelně nízká, a tak i čerpání ze systému sociálního zabezpečení je neúměrně vysoké. Společnost je přitom často přesvědčena, že jsou romští občané za tuto situaci převážně odpovědní sami. Jako příčiny tohoto stavu jsou uváděny často (zejména negativně) osobnostní a kulturní charakteristiky, jež jsou Romům stereotypně připisovány majoritní společností. (Bartáková H. in Šimíková I., Vašečka I. a kol., 2004)

Hlavním problémem romské integrace v České republice se ukazuje nepropojení ústřední a místní úrovně veřejné správy při realizaci cílů, které přijímá vláda v koncepcích romské integrace a ke kterým je vázaná mezinárodními smlouvami. Problém je také nedostatek informací o situaci vyloučených romských aktivit a malý tlak na občany a jejich iniciativy na podporu cílů integrace. Kromě těchto problémů romské integrace je třeba i řešit jejich hlavní dilemata. První dilema se týká charakteru tzv. romského problému. Je otázka, zda jde o problém sociální, nebo etnický. S řešením tohoto dilematu souvisí i používané nástroje integrace a definování její celkové populace. Druhé dilema se týká přístupu k tzv. romskému problému. Zde vznikají otázky, zda je lepší ho řešit podle zásady: *nejlepším řešením problému je nedopustit jeho vznik*, nebo podle zásady: *krize znamená šanci*. S řešením tohoto dilematu souvisí používané nástroje řízení (jestli na základě analýz a prognóz vypracovat koncepcie preventivního řešení vznikajících problémů, nebo jestli hledat systémové řešení, až když si s problémem neporadí sociální prostředí, které je problémem zasažené) a představa o institucionálním zabezpečení integrace. Třetí dilema souvisí se systémem sociální ochrany. Koncepcie romské integrace o této problematice nehovoří, jde o protikladnost dvou modelů sociální ochrany. Jestliže výsledkem neřešení společenské diskriminace je omezený přístup příslušníků romských komunit k příležitostem, nabízí se ponechat systém sociální ochrany v jeho současné neaktivizující podobě a zachovat tak podmínky pro jakýsi sociální klid. Řešení společenské diskriminace tak otevírá Romům přístup k příležitostem, ale za předpokladu zvýšení stimulační funkce systému sociální ochrany. (Vašečka I., in Šimíková I., Vašečka I. a kol., 2004)

1.5.1. Materiální podmínky

V důsledku porevolučních změn se romské komunity dostaly do situace, kdy se nacházejí v přetrvávajícím materiálním nedostatku. Tato chudoba je charakteristická dlouhodobou nezaměstnaností a závislostí na transferech státu. U příslušníků romských komunit dochází ke kombinaci těchto fenoménů a kumulaci handicapů, které z nich v rámci tržního hospodářství dělají pracovní sílu, která není schopná konkurence. Takže ať už se podíváme na chudobu z jakéhokoli teoretického konceptu, budeme muset vždy uznat, že příslušníci romských komunit jsou chudí. Jsou tak vysouváni na okraj společnosti. Stávají se z nich sociálně vyloučení, dochází k ustavování určitých životních strategií a vzorců chování. (Peláková K., in Šimíková I., Vašečka I. a kol., 2004)

1.5.2. Bydlení

Romská komunita patří mezi sociální skupiny, na které měly politické změny po roce 1989 velmi zásadní dopad, protože se zde sice vytvořilo pole pro emancipační prostor pro ty, kteří prosazovali zájmy Romů, ale sociální situace většiny Romů se výrazně zhoršila. Změny, které se týkaly bydlení (hlavně restituce a privatizace domů a bytů), znamenaly výrazný obrat pro sociální skupiny, které nedisponovaly žádným finančním kapitálem a zároveň se špatně orientovaly v nově vzniklém systému. Romové, kteří do této skupiny patří, jsou tak do značné míry odkázáni na vůli představitelů dominantní společnosti. Romské komunity v České republice jsou silně diferencovanými společenstvími osob, které determinuje mnohem více sdílení určité lokality, než pouze příslušnost k etnické či národnostní skupině. Je možné tvrdit, že v takových lokalitách lze sledovat osudy, jež jsou popsatelné na základě mechanismů sociálního vyloučení. Adaptace na nové životní podmínky a volby alternativních strategií, které Romové volí, bude různá nejen v závislosti na typu lokality, charakteru rodinných vazeb a sítí solidarity, ale bude se řídit i podle možností uplatnění na trhu práce, nebo podle četností kontaktu s majoritní společností. (Klíčová K., in Šimíková I., Vašečka I. a kol., 2004)

1.5.3. Stereotypy

Jedním z běžných romských stereotypů je, že jsou líní. Autoři tvrdí, že nižší snaha Romů na trhu práce je důsledkem jejich rodinné struktury, jež je optimální v rizikovém prostředí, v němž sociální systém selhává v naplňování své pojišťovací funkce. Je známo, že Romové v rámci svých rozšířených rodin udržují solidární síť. Tyto sítě slouží po ekonomické stránce zhruba jako neformální pojištění proti přechodným výpadkům příjmu a dalším

potížím, jež ohrožují chudé rodiny. Většina romských nukleárních rodin je závislá na pomoci dalších spřízněných nukleárních rodin, které jim mohou v případě nouze půjčit peníze, bydlení nebo jídlo. Tato vzájemná pomoc je dost běžná, jelikož Romové většinou nemají žádné úspory, které by mohli v případě nouzové situace využít. Peníze tak v rámci solidarity proudí různými směry, mnoho nukleárních rodin by bez takovéto pomocné sítě těžko přežilo měsíc. Bohatší rodiny dávají více, než přijímají, tento rovnostářský systém demotivuje členy rodinných sítí od práce, protože výdělek z jakékoli výdělečné činnosti je sdílen všemi. Takovýto demotivační následek můžeme označit jako selhání romských rodin, přesto se tyto rodiny chovají optimálně, protože vytváření solidárních sítí je nejlepší odpovědí na prostředí, které je významně ovlivňováno politikou vlády. Chudé rodiny nejvíce podléhají výkyvům příjmů, kde by i sebevíc krátký výpadek mohl bez pomoci příbuzných vést až k hladovění. Proto je nezbytné pojištění proti výpadku příjmů, jež stát teoreticky nabízí v podobě podpory v nezaměstnanosti nebo zdravotního a sociálního pojištění. Sociální dávky ale ve své pojistné funkci do určité míry selhávají, protože systém je složitý a neprůhledný. Jeho uplatňování často závisí na místních zvycích či osobních názorech místních pracovníků. I když je tento systém většinou štedrý, stává se, že čas od času selhává nebo kolísá. V tu chvíli je příjemce ponechán bez příjmu, pro tok sociálních dávek jsou typická období stabilizovaných příjmů a nenadálých výpadků, což je přesně moment, kdy je solidární rodinná síť naprosto nepostradatelná. (Hůlová K., Steiner J., in Hirt T., Jakoubek M., 2006)

Složitost sociálního systému je výsledkem vládních snah vyhovět různým nárokům na systém, které jsou mnohdy protichůdné. Na jednu stranu se od něj očekává, že poskytne štědrú pomoc všem potřebným, ale na druhou stranu je nutné zabránit jeho zneužívání. Od systému se navíc vyžaduje, aby byl flexibilní a umožnil tak místním úředníkům přizpůsobit se různým výjimečným situacím. I přesto, že jsou tyto vládní cíle legitimní, stává se často, že se neshodují s původní pojistnou funkcí systému. Jako příklad autoři uvádějí rodinu, která je sociálně potřebná pouze v případě, že jsou sociálně potřební všichni její členové. Všichni nezaměstnaní členové jsou tedy nuceni spolupracovat s úřadem práce, čehož velké rodiny jen těžko dosahují. Chudoba často obnáší, že alespoň jeden rodinný příslušník má problémy s alkoholem, drogami nebo gamblerstvím, takže je velice pravděpodobné, že minimálně jeden člen rodiny vypadne z úřadu práce. (Hůlová K., Steiner J., in Hirt T., Jakoubek M., 2006)

1.6. Chudoba

Obecně rasa i etnická příslušnost jsou v evropské populaci významným rysem struktury chudoby a nerovnosti. Chudoba je mezi příslušníky etnických skupin častější než mezi majoritní společností. Neprojevuje se jen jako nejistota samotného zaměstnání a nízký příjem (nezaměstnanost), ale má i povahu širších nevýhod, jako např. snížení životních šancí a zúžené kvality života, nerovnosti v přístupu k lékařské péči, ke vzdělání atd. Je často spojena i s diskriminací příslušníků etnických skupin na trhu práce, v bydlení, vzdělávání i v dalších oblastech, jako důsledek xenofobií, etnické nesnášenlivosti nebo rasismu majoritní populace. V České republice je etnická chudoba doménou Romů, ať už pro jejich postavení a chování máme jakékoliv vysvětlení a pro jejich diskriminaci jakoukoli racionalizaci (latentní rasismus české společnosti nebo kriminalitu Romů). Romové mají obecně nízkou úroveň kvalifikace a pověst nespolehlivých pracovníků, což je diskvalifikuje na trhu práce. To je zatlačuje nejen na sekundární trh práce, kde jsou vystaveni většímu riziku nezaměstnanosti, ale také do šedé a černé ekonomiky (kde jejich kulturní a sociální handicap nehraje roli), nebo do závislosti na sociálním státu. To je také posilováno rozsahem jejich rodin, jejich rodovými vazbami a solidaritou uvnitř širokých rodin, případně i horším zdravotním stavem tohoto etnika. (Mareš P., 1999)

Pojmy jako půjčka, dluh, dlužník patří k současnému každodennímu životu. Pořizování nákladnějších předmětů denní spotřeby „na dluh“ je téměř samozřejmé a splácení těchto dluhů zatěžuje velké množství jednotlivců a rodin. Pro některé se může stát splácení problémem, stane se jim, že nejsou schopni takovýmto závazkům dostát. Do takovéto situace, která je typická neschopností hradit peněžité částky za poskytnuté služby, se dostávají někteří občané už i v souvislosti s úhradou nájemného či za plnění spojená s provozem domácnosti. Jedná se převážně o nájemce komunálních bytů, bytů pronajímaných soukromými vlastníky, pokud nejsou schopni hradit náklady například za spotřebovanou elektřinu, plyn nebo vodu. Nezaplacení nájemného se stává za určitých podmínek startovacím mechanismem procesu, který má na konci často na svědomí nutnost přestěhování se, opuštění bytu a ztrátu jistoty bydlení, včetně právní ochrany, jež je s bydlením spojená. Příčin vedoucích ke vzniku zadlužení je několik. První, která není v současné době nejčastějším, je člen domácnosti, jenž nemá vyřízené české občanství a tak nemá nárok na dávky sociální podpory státu. Další příčinou je nastavená částka na životní minimum, která neumožňuje rodině vytvoření rezerv, jež by pokryly nárazové

výdaje například za doplatek za dodávku energií, tepla, teplé vody atd. Další příčinou vedoucí k zadlužení je tzv. sociální nedovednost, což je neschopnost hospodařit tak, aby všechny povinnosti ohledně nájemného a dalších nezbytných služeb mohly být plněny. Aby občané měli možnost nájemné uhradit, jsou nuceni šetřit na ostatních potřebách, což také není vždy nejlepší cesta, zvláště pokud se šetří na jídle, hygieně či vzdělání. V situaci vystěhování se také může stát, že občané v novém bydlení nejsou schopni platit ještě vyšší nájemné, které jim po přestěhování bylo vyměřeno oproti předchozímu. Jako další příčinu můžeme označit tzv. úžernictví, tj. lichvu, která má velký vliv na nárůstu zadlužení. Občané, kteří si v tíživé situaci půjčí od lichváře finanční prostředky, se velice rychle dostávají do jeho vlivu a nezdědka se stává, že mu pak odevzdávají většinu svých příjmů pod pohrůžkou fyzického násilí, takže nezbude dostatečný obnos na potřebné platby (viz výše). (Niederle P., in Barešová A., 2002)

1.6.1. Romové na trhu práce

Žádná analýza, ani romská, se neobejde bez zevšeobecňování, ale to je v případě romských problémů zvláště nebezpečné. Romové jsou heterogenní populací, a proto veškeré rčení typu „Neromové jsou více vzdělaní než Romové“ je nutno chápat pouze statisticky, i když žádné statistické důkazy, které by byly založeny na reprezentativních vzorcích, neexistují. Pro rozlišení skutečných mechanismů, jež se skrývají za společenskými selháními a pro určení jejich řešení, jsou nutná statistická pozorování. Méně cenné postavení Romů na trhu práce je způsobeno mnoho vzájemně působícími příčinami, jako jsou:

- Nedostatečná motivace k práci způsobená strukturou rozšířených romských rodin
- Nedostatečné vzdělání
- Nízká mobilita
- Upřednostňování práce načerno
- Zadluženost
- Diskriminace
- Vysoké marginální daně.

(Hůlová K., Steiner J., in Hirt T., Jakoubek M., 2006)

1.6.2. (Ne)zaměstnanost

Zaměstnání – práce je důležitou podmínkou důstojné existence člověka, přináší mu nejen materiální prospěch, ale současně i pocit seberealizace a společenské užitečnosti. Zařazuje člověka do řádu sociálních vztahů, uspokojuje jeho potřeby sebeuplatnění, ctižádosti a

sebeúcty. Práce tedy neslouží jen k výrobě statků nebo k vykonávání služeb, ale vytváří také sociální pole strukturovaných kontaktů s možností vést rozhovory, potkávat jiné lidi nebo uzavírat přátelství. Při zvládnání svých pracovních úkolů může jednatelce objektivizovat své schopnosti a získat pocit odborné kompetence. Skupinová práce nabízí sociální prostředí, ve kterém se člověk hodnotí a srovnává s dalšími lidmi. V konkrétní práci, k níž jsou nezbytné znalosti, schopnosti a dovednosti, se rozvíjí lidská identita. Z hlediska mentální hygieny umožňuje pracovní úsilí odvod přebytečné duševní a tělesné energie. V kontextu životní dráhy člověka určuje práce začátek i konec ekonomické aktivity. Práci ukazujeme dětem, které teprve vychováváme, platné hodnoty a nabízíme jim tak možnost ztotožnění, nápodoby a osobního příkladu. Děti sice v dnešní době nevidí rodiče tak často pracovat, ale prožívají s nimi jejich pracovní nezdary i úspěchy. (Buchtová B., Šmajš J., Boleloucký Z., 2013)

V sociálně vyloučených lokalitách obývaných Romy se můžeme setkat s tím, že práce, která využívá nestandardního nebo žádného typu pracovního vztahu, je běžným jevem. V ČR můžeme nalézt různé formy adaptace ilegálního uplatnění se na trhu práce či v alternativních sférách. Ty budeme označovat termínem *práce načerno*. Základní rysy jsou shodné: načerno se pracuje hlavně z důvodu, že Romové jsou a priori vyloučeni z (legálního) trhu práce – z důvodu nedostatečné kvalifikace a rasové diskriminace. A proto si také hledají alternativní strategie vhodné k přežití nebo důstojnému přežívání. Dělají to také proto, že ilegální práce je v mnoha ohledech mnohem výhodnější než legální. Lidé, kteří nelegálně pracují, také často pobírají sociální dávky, jiní zase invalidní či starobní důchody. Přivydělávat si mohou i ženy na mateřské dovolené. Způsoby této nelegální obživy se liší také v závislosti na ekonomických možnostech regionu, na nabídce práce v regionu či na poptávce po nekvalifikované pracovní síle, jakou Romové z velké většiny představují. Další odlišné strategie jsou také zaujímány v odlišných typech vyloučených lokalit. (Hajská M., Poduška O., in Hirtl T., Jakoubek M., 2006)

Zatímco celostátní míra nezaměstnanosti činila 9,3 %, u osob romské národnosti byla výrazně vyšší, dosahovala 57 %. Z mladých Romů od 15 do 30 let byly nezaměstnané skoro dvě třetiny. Údaje pro celou romskou populaci se opět mohou lišit, neboť v roce 2001 se k romské národnosti přihlásilo podle odhadů jen zhruba 6 % Romů.¹⁰

¹⁰ https://is.mendelu.cz/eknihovna/opory/zobraz_cast.pl?cast=71389;fit_w=1

Výsledky z roku 2012 regionálního šetření WB a provedeného v České republice uvádí, že jen 43 % dotazovaných romských respondentů, kteří žili na území vyloučených lokalit mělo placené zaměstnání, oproti majoritní společnosti (neromským respondentům) žijící v podobných podmínkách, u nichž mělo placené zaměstnání až 70 %. Podle tohoto průzkumu aktivně participovalo na trhu práce 50 % romských respondentů, zatímco u neromských se účastnilo trhu práce 74 %. Míra nezaměstnanosti Romů byla 39 %, zatímco u neromů byla 6 %. Jen málo Romů (2 %) je osobami samostatně výdělečně činnými.¹¹

1.6.3. Rekvalifikační kurzy

Projekty rekvalifikace, které jsou určené pro příslušníky romské komunity, se zaměřují na získávání vědomostí a dovedností, jež jsou potřebné pro přímou obslužnou péči pro práci v sociálním a zdravotnickém zařízení. Záměrem vzdělávacího zařízení je profesní příprava nezaměstnaných k pracovním činnostem, jež jsou požadovány na trhu práce. Při tom se bere zřetel také na sociální problémy, které plynou z vysoké nezaměstnanosti příslušníků romské komunity. (Vašečka I., Veldová M., in Šimíková I., Vašečka I. a kol., 2004)

1.6.4. Práce načerno

Vyloučené lokality se od sebe liší tím, jak často jeho obyvatelé pracují načerno. Jsou místa, kde se věnuje ilegálnímu způsobu obživy většina obyvatel pravidelně a každodenně. Práce může být limitována nabídkou, ale když už je, pracuje se šest i sedm dní v týdnu, dokud tato možnost neskončí, někdy i několik měsíců. Po skončení této možnosti práce se teprve hledá další. Dalším limitem práce může být výskyt zdrojů, což je například sběr železa na industriálních haldách v Moravskoslezském kraji, který je přerušován pouze v případě, že jsou tyto haldy překryty sněhovými závěsemi nebo za extrémního deště. V opačném případě se pracuje za každého počasí. Pokud je příležitost, chodí se ve vyloučených lokalitách pracovat denně. Jiní sociálně vyloučení Romové chodí několik let do stejného zaměstnání, takže ho pak deklarují za legální pracovní poměr. Poslední skupinou limitů práce jsou lidé, kteří pracují jen příležitostně, případně tráví většinu času doma, bez zjevného důvodu. Například méně aktivní jedinci s menší sociální adaptibilitou si nedokážou nebo nechtějí přivýdělek opatřit. Další odlišností sociálně vyloučených lokalit je jejich velikost a počet obyvatel, ale i v minulosti převažující zaměstnání obyvatel a typ sídelního uskupení. Společným jevem je vysoká míra dlouhodobé nezaměstnanosti,

¹¹ http://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/III_Zprava_pripominky_1_11_2013.pdf

sociální izolace obyvatel enkláv od zbytku obyvatelstva a skladba obyvatel lokality. Většinou jsou všechny enklávy obývané lidmi, kteří se buď považují za Romy, nebo jsou jako Romové (Cikáni) označováni svým okolím. Nezaměstnanost je v těchto lokalitách extrémně vysoká, nezávisle na tom, jak vysoká je míra nezaměstnanosti v tom daném regionu. Mnoho Romů je nezaměstnaných z důvodů nízké kvalifikace a vlivem sociokulturního handicapu, který je daný prostředím. Problémem jsou také syndromy, jež provázejí dlouhodobou nezaměstnanost, stejně jako to, že nejmladší generace nebyla nikdy zaměstnána, a tak nemá vytvořené žádné pracovní návyky. Pracovníci úřadů práce hlavně varují před modelem rodin, kde jsou už tři generace závislé na sociálních dávkách. Pro nejmladší generaci z těchto tří představuje už od dětství akceptovatelnou strategii pobírání sociálních dávek, protože to praktikují všichni z jejich okolí. Často jsou podle autorů pak jejich představy o budoucnosti po základní škole takové, že budou na pracovním úřadě, případně si vydělají něco bokem. (Hajská M., Poduška O., in Hirt T., Jakoubek M., 2006)

V ghettu je život poměrně nákladný tím, že jedinec musí často platit vysoké částky za nevyhovující bydlení. Navíc v blízkosti sociálně vyloučených lokalit jsou obchody, jejichž ceny jsou vyšší, než v obchodech ve městě nebo ve velkoobchodech na perifériích. Obyvatelé jsou často odříznuti od nejrůznějších služeb, proto využívají jejich dražší alternativy. Další nákladnou záležitostí v sociálně vyloučených lokalitách je budování postavení ve společnosti. Pořizování statusových symbolů, které pomáhá budování sociálního postavení jedince, je často upřednostněno před předměty denní potřeby, sociálně vyloučení je často kupují na úkor základních potřeb. Jedná se například o auto, televize, nové módní oblečení, nový nábytek, koberec a podobně. Vedle těchto hodnot nesmíme zapomenout na běžnou touhu po blahobytu a penězích, po výdobytcích konzumní společnosti. Peníze, pokud jejich částka není vysoká, tak neumožňují odchod z vyloučené lokality, ale pomáhají v ní přežít či udržet jedinci nebo rodině určité postavení v hierarchii konkrétního společenství. I když by byl vedlejší příjem vysoký, na reálném životním standardu svých příjemců toho příliš nezmění. Velké částky takto získaných peněz jsou často hned investovány do krátkodobých předmětů či služeb bez jakékoli možnosti návratu investice. V lokalitách, které jsou složeny z několika provázaných širších rodin, způsobuje odliv těchto navíc získaných peněz i nepsaná povinnost podporovat méně schopné nebo momentálně méně šťastné členy rodinného uskupení- v případě potřeby však s vyhlídkou reciprocit této služby. Odchodu z vyloučené lokality také brání to, že by pravděpodobně

znamenal přetrhání osobních vazeb, které slouží jako přístup k nelegální práci. (Hajská M., Poduška O., in Hirt T., Jakoubek M., 2006)

Výhodou ilegální práce je hlavně zvýšení nebo častější zdroj měsíčního příjmu. Nekvalifikovanému obyvateli sociálně vyloučené lokality se nevyplatí pracovat legálně. Zaměstnavatelům se zase naopak vyplatí zaměstnat ilegálního pracovníka, protože za něj nemusí platit zdravotní a sociální pojištění, a může nabídnout nižší odměnu za vykonanou práci. Systém podpor v nezaměstnanosti není motivující, jelikož nabízený plat pro nekvalifikovaného uchazeče o práci bez praxe se pohybuje na hraně minimální mzdy, čím jen nepatrně převyšuje sociální dávky, v některých případech tuto hranici nepřevyšuje vůbec. V tomto případě, kdy plat zaměstnaného nenavyšuje celkový příjem rodiny nad výši financí ze sociálních dávek, se jedinci ani rodině legální práce nevyplatí, a tak využijí raději čas k práci načerno, jejíž zisk se připočítá k dosavadnímu příjmu rodiny v podobě podpory v nezaměstnanosti nebo sociálních dávek. (Hajská M., Poduška O., in Hirt T., Jakoubek M., 2006)

Ilegální práce umožňuje žít v navyklých měsíčních cyklech sociálních dávek, které umožňují, aby se i několik dní po přijetí dávek utrácely peníze a užívalo se života. Autoři zmiňují výzkumnice M. Bořkovcovou, A. Lábusovou a A. Uhlovou, které popsaly situaci, ve které se Romové uchylují k ilegální práci hlavně ve chvíli, kdy rodina pocítuje nedostatek financí. Naopak v období, kdy rodina finanční nouzi nemá, muži opouštějí práci a žijí jen ze státní podpory. Pracovní angažovanost se přesouvá do opačného období, než je vyplácení sociálních dávek. Po získání potřebného obnosu financí se práce opět přeruší. Tento model chování je typický svou rezignací ke kumulaci finančních prostředků a ke spoření obecně. Práce načerno umožňuje utužení sociálních vazeb, jež jsou vytvořeny příbuzenskými sítěmi nebo sousedskými a přátelskými vztahy. Jedinec, jež není obvykle zvyklý vystupovat samostatně, zůstává v prostředí silných vazeb i během pracovní doby. Průvodním jevem obyvatel vyloučených lokalit je práce v prostředí part, jež jsou tvořeny právě na základě existujících sociálních sítí. Nevýhodou práce načerno je strach ze sankcí a z vyřazení ze systému státní pomoci. Intenzita této obavy vždy záleží na přístupu místních úřadů a na typu provozované činnosti. Výhodou je pak skutečnost, že finance obdržené za práci jsou vyplácené často denně, nebo na konci týdne, případně po domluvě se zaměstnavatelem. Ukázalo se, že práce vyplácené jednou za měsíc (jako při standardním zaměstnaneckém poměru) nejsou tak preferované jako ty častěji vyplácené, protože pracovníci se obávají nedodržení dohody, jež je z většiny ústní. Nechtějí podstupovat

riziko, že jim po měsíci práce nebudou vyplaceny žádné peníze. Další výhodou nelegální činnosti je i možnost příjmu, jež nikdo nekontroluje. Kromě samotného pracovníka o práci načerno nikdo neví, což mu umožňuje zatajit skutečnou vydělanou sumu a nechat si její část pouze pro sebe, například na zábavu, alkohol nebo věci osobní potřeby. V případě zadlužení lze tak i výdělek vydávat za několikanásobně nižší než je, a tak lichváři ztratí přehled nad reálnými příjmy, na rozdíl od pravidelných dávek. Pak se zde objevuje prostor pro opačné tvrzení- vydávání výdělku za vyšší, čímž se zvedá jedincův status v rámci sociálních vztahů. Vyplacení peněz v kratším časovém úseku má ještě jednu výhodu, a to rovnoměrnější přísun financí do domácnosti, kdy má rodina častěji možnost disponovat s penězi. Práce načerno v současné době reprezentuje fenomén, jež ovlivňuje jevy každodenního života. Je ovlivňována způsobem, jakým je konstituována každá lokalita i rámec jejího sociálního uspořádání. (Hajská M., Poduška O., in Hirt T., Jakoubek M., 2006)

2. Výzkumná část

2.1. Metodologie

2.1.1. Výzkumná strategie

Protože mi jde o porozumění pohledu žáků a pomáhajících profesí na danou problematiku, zvolím si kvalitativní výzkumnou strategii. Kvalitativním výzkumem rozumím jakýkoli výzkum, jehož výsledků nedosahujeme pomocí statistických procedur či dalších způsobů kvantifikace. Takovýto výzkum se může týkat příběhů, chování, chodu organizací či vzájemných vztahů. (Strauss Anselm L., Corbinová J., 1999)

V této bakalářské práci se zaměřuji na výzkum představ romských žáků o své budoucnosti po dokončení základní školy. Také mě zajímá pohled pomáhající profese na tyto představy žáků. Kvalitativní metodologie je založena na emické perspektivě lidí, kteří se touto problematikou zabývají, včetně perspektivy romských žáků základní školy. Studie bude interpretovat reflexi problému ze strany aktérů, nikoliv reálné strategie a dopady do sociální reality.

2.1.2. Výzkumný problém, výzkumná otázka

Na základě teoretické části bakalářské práce je zřejmé, že cílem je analyzovat význam pomáhajících profesí při volbě strategií, které mají přispět k zařazení romských žáků na trh práce. Klíčová je tedy otázka, jak rozumějí aktéři (romští žáci a osoby pomáhající profese) situaci v oblasti vzdělávání a trhu práce a v jakých ohledech se jejich perspektivy protínají a naopak rozcházejí?

Tato výzkumná otázka bude řešena skrze dílčí výzkumné otázky:

- Mají romští žáci nějaké vzory v rodině, které jsou zapojeny do pracovního trhu?
- Jak vnímají romští žáci zdroje, které zajistí jejich obživu?
- Kde tyto zdroje vidí?
- Souvisí jejich budoucnost s dalším vzděláváním?
- Jak rozumějí pomáhající profese možnostem uplatnění romských žáků na trhu práce?
- Jaké jsou nástroje intervence pomáhajících profesí pro romské žáky a jak je reflektují?
- Jakým způsobem pomáhající profese informují žáky o možnostech pomoci?

2.1.3. Techniky sběru dat

Jako techniku svůj výzkum jsem zvolila metodu polostrukturovaných rozhovorů. Pro tyto rozhovory jsem zvolila základní školu v Praze, kam chodí převážně romští žáci. Na této škole jsem se dohodla s asistentkou, která mi zajistila od rodičů či zákonných zástupců dětí souhlas s vedením rozhovorů. S výchovnou poradkyní jsme vymyslely nejvhodnější místo pro rozhovory tak, aby v místnosti byl klid a nikdo nás při hovoru nevyrušoval. Případné vyrušení by nebylo vhodné vzhledem k povaze rozhovoru, jež může být pro děti osobní. O celém procesu jsem spolu se školní asistentkou informovala ředitelku školy. S cílem seznámit se dopředu s žáky, jsem se s nimi nejprve zúčastnila menšího jednodenního výletu, který mi měl také pomoci získat jejich důvěru.

Osnovu polostrukturovaného rozhovoru jsem nejprve konzultovala se školní asistentkou základní školy, která mi pomohla s vhodnější formulací otázek pro romské děti.

Romských žáků jsem se ptala na jejich rodinné zázemí, z čehož je možné odvodit sociální situaci jedince. Otázky se týkaly:

1) velikosti rodiny,

2) typu bydlení,

3) zaměstnání rodičů.

Poté jsem přešla na otázky osobních preferencí žáka, které se týkaly:

4) školní výuky

5) trávení volného času mimo zázemí školy.

V další části jsem se věnovala otázkám na jejich plány do budoucna, konkrétně:

6) dalšího vzdělávání

7) zaměstnání.

Tyto otázky často vedly k dalším, bylo nutné počítat s tím, že dané téma se tak může rozšířit.

Polostrukturované rozhovory s dětmi doplňují výpovědi pomáhajících profesí, případně z nich můžeme zjistit, kde jsou kořeny konkrétních problémů u budoucích romských zaměstnanců či nezaměstnaných. Kvalitativní metodou zjišťuji, jaké zkušenosti mají pomáhající profese s romskými žáky a jejich budoucím zaměstnáváním, se zaměřením na vzdělanost a informovanost dětí.

Pracovníky pomáhající profese jsem vybrala ze dvou organizací, společnosti Člověk v tísni a společnosti Tady a teď. O další rozhovor jsem poprosila sociální pracovníci s dvacetiletou praxí, Mgr. Ivu Pellarovou. Tento výběr nebyl náhodný, pro obě společnosti jsem v minulosti pracovala jako dobrovolník a brigádník. Ve společnosti Člověk v tísni jsem kontaktovala vedoucího programu Kariérní a pracovní poradenství, Daniela Hůleho, ve společnosti Tady a teď pracovníka programu Podpora vzdělávání a mentoringu Jakuba Sachra. Všechny jsem kontaktovala e-mailovou korespondencí, seznámila je s tématem bakalářské práce a poprosila je o spolupráci. V několika dnech souhlasili s nahrávaným rozhovorem. Hovory se konaly po domluvě na místech navržených informátory, jednalo se o místnost v budově Člověka v tísni, v kavárně a v domácnosti. Rozhovory trvaly v rozmezí čtyřiceti minut až hodiny, jejich přepis je k nalezení v příloze. Vhodnost osnovy k rozhovorům pro pomáhající profese jsem konzultovala s vedoucí této bakalářské práce, Ing. Kateřinou Legnerovou, M.Sc., MBA, Ph.D.

Otázky pro pracovníky pomáhající profese se týkaly nejprve dotazů na:

1) náplň práce, kterou daná osoba konkrétně vykonává.

Poté jsem se zaměřila na dotazy na:

- 2) dětí základních škol,
- 3) jejich informovanost ohledně vzdělávání, trhu práce a jejich profesní volbu.
- 4) jak významnou roli hraje v zaměstnávání Romů využití práce na černém trhu.

Při hovoru jsem se dále doptávala na

- 5) vlivy, které zasahují žáky základních škol při výběru jejich budoucnosti.

Tyto otázky byly taktéž jen okruhové a počítala jsem s jejich rozšířením v průběhu rozhovoru.

Tento způsob by mohl být přínosem jako další pohled na problematiku začleňování Romů do společnosti a jejich zaměstnávání. Pomáhající profese by měly sloužit jako druhá strana pro posuzování této problematiky.

Rozhovory jsem se celkově snažila vést tak, aby mi zodpovídaly na otázky, které průběžně vyplývaly z výzkumu. Poznámky z terénu, což jsou v tomto případě rozhovory zaznamenané hlasovým záznamníkem (posléze přepsané do textové podoby), mi umožnily vrátit se k datům v jejich původní podobě tak často, jak bylo potřeba.

2.1.4. Výběr vzorku

S ohledem na výzkumné otázky jsem vedla rozhovory se sedmi žáky z převážně romské základní školy v Praze ve věku druhého stupně, konkrétně ze sedmé, osmé a deváté třídy, přestože do druhého stupně základní školy patří už i šestý ročník. Bylo mi však doporučeno výchovnou poradkyní, že žáci šesté třídy jsou na takovýto rozhovor ještě nezralí. V sedmé třídě se již objevují žáci, kteří na prvním či druhém stupni propadli o třídu níž, a jsou tak o něco starší než jejich spolužáci. Proto jsem se ptala i dětí ze sedmé třídy. Z těchto dětí s rozhovorem souhlasil pouze jeden chlapec. Z osmé i deváté třídy pak souhlasili s rozhovorem tři žáci, respektive jejich rodiče, a to vždy dvě dívky a jeden chlapec. Rozhovory byly tedy se čtyřmi dívkami a třemi chlapci. Protože jsou v této škole třídy o průměrně dvanácti žácích, počítala jsem s tím, že ne všichni se chtěli zúčastnit výzkumu. Od osmých tříd jsou již žáci konfrontováni s otázkami na jejich budoucnost po skončení školní docházky, jsou proto již připravováni na profesní volbu. Všechny děti jsem se dotazovala, jak si představují budoucí zaměstnání, případně jiný způsob zajištění zdrojů v životě, jakou mají představu své budoucnosti na trhu práce. V tomto případě se mi

nepodařilo vytvořit genderovou vyváženost, dívky převažují také z důvodu jejich většího počtu ve vybraných třídách.

Poté jsem vedla hovory s konkrétními lidmi pomáhající profese ze dvou neziskových organizací, kteří mají na starost kontakt s Romy, na jejich zkušenosti s jejich zaměstnáváním a vzděláváním, a jedné sociální pracovnice, dlouhodobě se zabývající kontakty s Romy, mimo jakoukoli organizaci. Tyto dvě různé společnosti jsem vybrala z důvodu jejich vzájemné spolupráce a zároveň odlišného působení ve společnosti. Kontakt s nimi zajistil možnost dozvědět se o větším vzorku Romů, místo dotazování jednotlivých osob, jejich odpovědi budou brány jako doplněk k výpovědím získaných od žáků, který se bude nebo nebude protínat s jejich představami.

Dva pracovníci pomáhající profese, se kterými jsem vedla rozhovory, byli vybráni ze společnosti Tady a Ted' a z organizace Člověk v Tísni. Tyto společnosti byly zvoleny na základě jejich významné aktivity podílející se na integraci Romů a mé předchozí zkušenosti s nimi. Výběr byl účelový, jelikož mi šlo o reprezentování problému, nikoli populace.

Tady a Ted': Posláním společnosti Tady a Ted', o. p. s. je pomáhat sociálně vyloučeným rodinám a jednotlivcům v přístupu ke společenským zdrojům a příležitostem. Činnost organizace se zaměřuje především na osoby nízce kvalifikované, dlouhodobě nezaměstnané a zpravidla i etnický stigmatizované, případně i jazykově znevýhodněné. Vychází z přesvědčení, že lidé, kteří žijí v podmínkách sociálního vyloučení, si osvojují způsoby jednání, které jim brání v sociálním vzestupu a komplikují jim integraci do života mimo uzavřený svět sociálního vyloučení.

Cílem aktivit, které organizace uskutečňuje, je proto podporovat rodiny a jednotlivce v překonávání handicapů, které vyplývají ze života v sociálním vyloučení, a navázat je na standardní příležitosti, které jsou běžně dostupné majoritní společnosti.¹²

„V rámci naší práce vycházíme z principů nediskriminující občanské společnosti a také z konceptu sociální práce. Činnost organizace se zaměřuje na jednotlivce (občany), resp. jednotlivé rodiny a nikoli na „komunity“ či jiné kolektivní jednotky. Smyslem jednotlivých aktivit je překonávání bariér bránících sociálně vyloučeným klientům v sociální integraci, resp. vyrovnání jejich šancí na společenský úspěch v poměru k možnostem „většinové“

¹² <http://tadyated.org/o-tady-a-ted>

*populace. Vedle principu rovných příležitostí je další hodnotou, kterou ve své práci ctíme, tzv. zplnomocňování klienta, tedy snaha, aby charakter služby umožňoval, že klient na základě poskytnuté podpory bude v budoucnu schopen samostatného konání při řešení nepříznivých životních situací.*¹³

Člověk v Tísni: Je nevládní nezisková organizace vycházející z myšlenek humanismu, svobody, rovnosti a solidarity. Za základní hodnoty považuje lidskou důstojnost a svobodu. Věří, že lidé kdekoli na světě mají mít právo rozhodovat o svých životech a společně sdílet práva vyjádřená Všeobecnou deklarací lidských práv.

Sociální služby poskytují od roku 1999. Tehdy pod hlavičkou Terénních prací přišli s nabídkou sociálního poradenství, jehož smyslem je pomáhat lidem z chudinských čtvrtí. Postupem času se záběr této činnosti rozšiřoval, až vznikly v roce 2006 Programy sociální integrace (PSI).

Díky jejich práci ročně Člověk v tísni podpoří okolo 7 tisíc lidí. Velkou část z toho, okolo 40 %, tvoří děti a mládež. Základní kámen činnosti tvoří přímá práce s rodinou. Pracovníci pomáhají při komunikaci s úřady či školou, nabízejí pomoc při stabilizaci rodinných rozpočtů, řeší problémy s neadekvátním bydlením a nezaměstnaností.¹⁴

Velkou část své energie věnují vzdělání. V předškolních klubech děti připravují na zápis, po vstupu na základní školu jim v rámci doučování pomáhají dobrovolníci, ke konci povinné školní docházky s nimi pracují kariérní poradci. Úspěšné středoškoláky motivují k dalšímu studiu pomocí stipendijních programů. Dětem a mládeži se věnují po škole, v nízkoprahových centrech jim nabízí smysluplné trávení volného času. Kromě dětí pracují také s učiteli. Pro pedagogy mateřských a základních škol pořádá Člověk v tísni kurzy, na kterých se jim snaží předávat zkušenosti a poznatky z praxe. Ty nabízí také při spolupráci s místními samosprávami.¹⁵

2.1.5. Analytické postupy

Pro rozhovor obsah sdělení. Po transkripci následovalo rozdělení dat na jednotky analýzy (například řádky a odstavce). S pomocí otevřeného kódování, které generuje kódy až při

¹³ <http://tadyated.org/o-tady-a-ted/cinnost/>

¹⁴ <https://www.clovekvtisni.cz/cs/socialni-prace>

¹⁵ <https://www.clovekvtisni.cz/cs/socialni-prace/vzdelani-1>

vlastní analýze dat (a nikoli už před ní), jsem hledala podobnosti a pravidelnosti v získaných datech. Tím jsem si rozdělila text na jednotlivá témata, jež byla doplňována poznámkováním a zapisováním poznámek ke konkrétním kódům a poznámek v podobě postřehů a závěrů. To mi pomohlo při tvoření závěrů studie. K analýze získaných dat jsem použila metody kódování zakotvené v teorii. Použila jsem otevřené a axiální kódování, jež výzkumníci používají při hledání pravidelnosti a podobnosti v datech. Dále vyhledávají v textu jednotlivá témata, jejichž cílem je tematické rozkrytí textu. U axiálního kódování je pak nezbytné mít vytvořený konkrétní teoretický rámec. V tomto momentě jsem se pokusila najít vztahy mezi jednotlivými kategoriemi. (Hendl, 2005)

Kódování jsou operace, s jejichž pomocí jsou údaje rozebrány, konceptualizovány a pak opět složeny novými způsoby. Je to hlavní proces tvorby teorie z údajů. Část analýzy, tzv. otevřené kódování, se zabývá označováním a kategorizací pojmů pomocí pečlivého studia údajů. Během otevřeného kódování jsou rozebrány tyto údaje na jednotlivé části, poté jsou prostudovány a porovnány, čímž jsou zjištěny rozdíly a podobnosti. Jsou kladené otázky o jevech, jež jsou údaji reprezentované. Ke konceptualizaci a kategorizaci údajů se používají postupy kódování, a to porovnávání a kladení otázek. Prvním krokem analýzy je konceptualizace údajů. To znamená rozbor pozorování, věty či odstavce a přidělení jména. Jméno je to, co zastává či reprezentuje jev, dává se každému samostatnému případu, myšlence či události. Postupně se porovnává případ s případem, takže se může dát podobným jevům podobná jména. Jmen a pojmů může být velmi mnoho, proto se určité jevy, jež jsme identifikovali, můžou posléze seskupovat, aby se snížil jejich počet, tj. kategorizace. V této fázi se jakékoli vztahy považují za provizorní. Ve své práci jsem postupovala při kódování po větách či odstavcích, které jsem pojmenovávala. Toto kódování je možné použít kdykoli, a je zvláště užitečné, když je nadefinováno více kategorií a my chceme kódovat v souvislostech okolo nich. (Strauss Anselm L., Corbinová J., 1999)

Přidělení kódovacích jmen je uvedeno v části Vlastní výzkum, vždy pod konkrétním odstavcem, tučným písmem.

2.1.6. Hodnocení kvality výzkumu

Kvalitativní výzkum je typický tím, že shromažďuje velké množství informací při malém počtu jedinců. Generalizace na celou populaci je náročná, v některých případech dokonce

nemožná, proto se o ni ve své výzkumu primárně nesnažím. Obecně bychom mohli tvrdit, že výzkum kvalitativního charakteru má kvůli slabé standardizaci nízkou reliabilitu, ale zároveň má potenciálně vysokou validitu. (Disman M., 2011)

Při výzkumu musím zohlednit to, že z mé strany i strany informátora může dojít ke zkreslení, které by mohlo negativně ovlivnit kvalitu výzkumné práce. Měla bych se co nejvíce odprostit od svých předsudků a názorů, při rozhovorech i jejich následném zpracovávání jsem se snažila udržovat odstup. V situaci, kdy jsem byla pro děti někdo podobný učiteli, bylo těžké od nich získat informace, které by jim přišly nepříjemné nebo osobní. V mnoha případech to vypadalo, že se jich nikdo na podobné otázky neptal, proto jejich odpovědi byly nepromyšlené, ale o to upřímnější. Neměly problém například přiznat, že něco nevědí, namísto nějaké smyšlené odpovědi. Vzala jsem tedy v potaz reflexivitu, která zmiňuje, že jsem já jako výzkumník ovlivněna svým pohledem na zkoumaný problém. Neustále jsem se snažila o reflexi svých kroků, dotazů a uvažování o daném tématu, snažila jsem se zvláště dětem nepodsouvat své představy o odpovědích. Zároveň jsem se snažila vyrovnat s reaktivitou ve chvíli, kdy žáci odpovídali na mé otázky, a já se snažila získat jejich důvěru, aby byli ochotní mi odpovídat pravdivě, i když bych neměla stejně možnost dokázat, že pravdu neříkají. Snažila jsem se volit otázky tak, aby na ně neměli již stylizovanou odpověď. Bylo nutné vzít v potaz limitaci výzkumu, že při získávání žáků pro rozhovory do bakalářské práce se mohly přihlásit spíše aktivnější děti z daných tříd, a to mohlo ovlivnit získané informace.

V této výzkumné práci se jedná spíše o sondu do dané problematiky, v níž jsem zmapovala pouze část problému. Toto téma je předmětem dalšího výzkumu, který bych ráda provedla v rámci diplomové práce, vhodné by mohlo být šetření mezi romskými studenty středních škol, případně mezi nestudujícími absolventy škol základních.

2.1.7. Etické otázky společenskovedního výzkumu

Na začátku výzkumu jsem nejprve domluvila účast dětí pro své rozhovory na romské základní škole, a pak jsem začala domlouvat informovaný souhlas rodičů žáků. Školní asistentka mi velice pomohla a zprostředkovala mi je. Z požadovaných tříd se chtělo výzkumu účastnit jen několik dětí, u některých z nich však rodiče nesouhlasili s poskytováním rozhovoru. Ve výsledku jsem se dostala k sedmi dětem. Žáci i jejich rodiče byli ujištěni o naprosté anonymitě, proto ve své práci uvádím smyšlená jména. Tyto

informace byly sděleny výchovné poradkyni a ředitelce školy. Všichni výše zmínění byli ujištěni, že výzkum je pouze pro účely bakalářské práce. Žáci byli navíc před každým rozhovorem individuálně informováni o možnosti neodpovědět na otázku či rovnou hovor ukončit.

Pro získání důvěry dětí jsem s nimi absolvovala menší školní výlet, kde jsme se mohli seznámit. Bylo nutné u nich vzbudit důvěru, aby se mi ochotněji svěřovali s osobními plány a rodinnou situací. Sdělila jsem jim nějaké informace o sobě, proč je tento rozhovor důležitý a znovu je ujistila, že hovor bude anonymní.

U rozhovorů s lidmi pomáhající profese jsem volila přímější strategii, kdy jsem jim sdělila téma výzkumu a požádala je o jejich čas pro rozhovor. Otázky se netýkaly osobních záležitostí, ale informací o jejich práci a zkušenostech z praxe. Všichni mi dovolili uvést jejich jména, anonymizace tedy nebyla nutná. Požádala jsem je tedy jen o svolení hovor nahrávat.

S dětmi bylo podstatné dohodnout se s výchovnou poradkyní na základní škole o povolení dělat s dětmi rozhovory, přes školní asistentku jsem získala souhlas rodičů s podílením se jejich dětí na výzkumu. Poté jsem vždy s jednotlivcem vedla rozhovor, který byl nahráván. Každé dítě bylo informované o možnosti neodpovědět na danou otázku v případě, že by mu to bylo nepříjemné. V rozhovorech s pomáhajícími profesemi bylo dohodnutí podmínek snazší, stačila informovanost dotazovaného o tématu práce a jejím smyslu.

Po skončení každého rozhovoru jsem vždy převedla zvukový záznam do písemné podoby doslovnou transkripcí, upravila samotný text jak stylisticky, tak od gramatických chyb, i když je důležitý hlavně

2.2. Vlastní výzkum

Kódy použité v následujících odstavcích mají sjednocující funkci, na jejímž základě lze spojit dohromady zdánlivě odlišné jevy. Jsou to: Počet dětí v rodině, volný čas, výpomoc v domácnosti, pracovní vzor, podpora v rodině, možnost přivýdělku, záliba zaměstnáním, podpora organizace, řešení, motivace, pracovní praxe, informovanost. Podporou organizace mám na mysli pracovníky pomáhající profese, jež svou činností pozitivně ovlivňují své klienty.

2.2.1. Rozhovory s dětmi

V první části rozhovoru jsem se věnovala otázce rodiny. Ani jedno z nich není jedináček. Pouze jedno dítě mělo jen jednoho sourozence, dva z nich měly dva sourozence a další čtyři děti měly až tři sourozence. Z toho je patrné, že větší počet dětí je v romských rodinách běžným jevem. **(počet dětí v rodině)**

Další otázka se zabývala bydlením. Dvě rodiny se čtyřmi dětmi bydlí v bytě se dvěma pokoji, další dvě se třemi. Pokoje jsou děleny často podle pohlaví. „*Máme holčičí pokoj, pak další, kde spí mamka s bratrem, kterému je sedm let.*“ (účastnice Miroslava) Jedna z uvedených rodin bydlí na ubytovně. Čtyři pokoje měl byt rodiny se třemi dětmi. V garsoniěře nebo bytě s jedním pokojem nebydlelo ani jedno z dětí. **(sociální zázemí)**

Dalšími otázkami jsem zjišťovala jejich každodenní činnosti mimo školu, ptala jsem se na jejich koníčky a povinnosti, záliby. Všichni nějakým způsobem pomáhají rodičům s pracemi v domácnosti. V případě, že mají mladší sourozence, spočívá jejich pomoc s jejich bavením a pečováním o ně, nezávisle na pohlaví. Většina z nich pomáhá v domácnosti s vařením, častou výpomocí byl také úklid. Další společnou volnočasovou položkou po odchodu ze školy byly nízkoprahové kluby, které nenavštěvují jen dva z informátorů. Zmíněné byly kluby Husita a Ulita. Účastnice Miroslava je věřící, její mimoškolní aktivity jsou tím také ovlivněny. V klubu Teen challenge se stará o mladší děti, které učí základním dovednostem, jež tyto děti zatím neovládají, pomáhá jim na příklad s přípravami svačín a kromě snahy o celkovou soběstačnost je učí o Bohu. Starost o mladší sestru jí poskytuje dobré zkušenosti i pro vedení mládeže v klubu, podle jejích slov tak mají děti lepší alternativu trávení volného času. „*Máme tam třeba děti, které by se jinak toulaly, tak tam je čisté prostředí a tak. Některé děti i dostávají od klubu nějaké oblečení. Prostě se mi tam líbí, mám z toho dobrý pocit.*“ O rok starší účastník Martin má také nabitý program, chodí do nízkoprahového klubu Husita, kde s ostatními hraje fotbal, chodí na turnaje, vyrábí výrobky z keramiky. Po odchodu z klubu přechází na fotbalový trénink, jenž má každý den. Volné má tedy jen víkendy, kdy se stará příležitostně o sestry, když rodiče nejsou doma. Účastnice Jana má také zkušenost s návštěvami nízkoprahových klubů. Po příchodu domů pomáhá matce s úklidem domácnosti a odchází za kamarády do klubu, kde tráví čas denně od pondělí do pátku. Účastnice Kristýna velice ráda maluje ostatní, za pomoci make-upu se věnuje dalším slečnám v klubu. Souvisí to i s její touhou stát se kadeřnicí. Péče o vlasy a líčení je jejím koníčkem. Stát se kosmetičkou ovšem nechce, tvrdí, že by jí to ve

větším měřítku již nemuselo tolik bavit. Nízkoprahové kluby s kamarády navštěvují jen přes zimu a chladnější měsíce, v létě tráví víc času venku, na příklad na Petříně. V klubu kromě líčení kamarádek tráví čas různými aktivitami. *„Můžeme tam být na počítači, hrát nějaké hry, povídat si s vedoucími třeba o škole, o práci, kdy nám pomůžou, když můžou. Taky tam pořádají různé akce, teď bude v Ulitě nějaká Vánoční párty, kam pozvou třeba nějakého zpěváka a tak.“* (Kristýna) **(volný čas, výpomoc v domácnosti, informovanost)**

Další dotazy byly směřované na práci rodičů a představy žáků o jejich vlastní budoucnosti.

Rodiče účastnice Miroslavy pracují oba, živí se úklidem, každý v jiném zaměstnání. Ona sama by se chtěla dostat na sociálně právní střední školu, po jejímž vystudování by ráda nastoupila do nízkoprahového klubu Teen challenge jako vedoucí, zatím tam dělá praktikantku. To jí zajišťuje dobrou praxi do budoucna, práci s menšími dětmi využije i nadále. Důležitost dalšího vzdělání si uvědomuje, má podporu i v rodině. *„Je to potřeba. Taky vidím, že jsou lidi, kteří měli nějaký cíl a nakonec nemohli, protože se třeba moc nesnažili. Vlastně i mamka, táta ne, ten s námi nebydlí, ale mamka chce, abychom si udělali školu, abychom nedopadli jako ona. Počítá i s tím, že ještě v osmnácti teda budu asi ještě bydlet doma.“* (Miroslava) **(pracovní vzor, podpora v rodině)**

Účastník Matěj na rozdíl od předchozí slečny jasnou představu o své budoucnosti nemá. V sedmé třídě je učitelé ještě tolik nekonfrontují s otázkami budoucího povolání.¹⁶ Jeho matka pracuje jako uklízečka a otec nepracuje vůbec. Sám by se chtěl stát kuchařem, protože doma často s vařením pomáhá a baví ho to. Co bude muset pro toto povolání vystudovat ještě neví, má jen mlhavou představu. **(volný čas)**

Další hovor byl s účastníkem Dominikem, který ve svém volném čase tančí, věnovat se tomu dále neplánuje. Chtěl by vystudovat střední školu s oborem kuchař/ číšník, jakou školu a další informace neví. Nicméně ví o výchovné poradkyni, která mu včas potřebné informace sdělí. Hodlá se tedy řídit jejími pokyny, sám má v plánu podívat se, jak budoucí škola vypadá. *„Každý rok je den otevřených dveří, tak bych se tam chodil koukat do těch škol sám. Ten den nejdeme do naší školy a jdeme se kouknout tam.“* Jeho matka pracuje v pizzerii a s otcem nežije. V případě, že by mu studium nevyšlo, má možnost přivýdělku u matky v restauraci. **(pracovní vzor, možnost přivýdělku, informovanost)**

¹⁶ Zjištěno od jejich třídní učitelky.

Účastník Martin by chtěl pokračovat po základní škole na obor kuchař/ číšník, ale mnohem víc by chtěl studovat sportovní management. Tato touha se nejspíše odvíjí od jeho každodenního tréninku fotbalu, který hraje závodně. Mimo to hraje fotbal občas i v nízkoprahovém klubu, a tak má celkově ke sportu blízký vztah. Jeho matka pracuje jako vedoucí obchodu s oblečením, otec vlastní kadeřnictví. Studium ho zatím těší. *„Mě to baví, chodit do školy. Vstávám třeba už v šest hodin, vykoupu se, nasnídám, a pak jdu do školy.“*

(pracovní vzor, záliba zaměstnáním)

Jana by se chtěla stát doktorkou, vydrželo jí dětské nadšení ze hry na doktory a stále ji to k tomu táhne. Uvědomuje si, že by musela jít na zdravotní střední školu. Pokud by jí to nevyšlo, lákají ji také sociální práce. Matka nepracuje, protože má zdravotní problémy se zády, otec je zedník. Jinak ji studium moc nebaví, ale uvědomuje si, že bez něj by to bylo těžké. **(záliba zaměstnáním)**

Účastnice Klára by chtěla jít na sociálně právní školu, případně na obor kuchař/ číšník. Věří, že jí alespoň jedna varianta vyjde. Uvědomuje si, že bude muset pokračovat ve studiu na střední škole, a že je pro ni studium důležité. Matka je v invalidním důchodu- nepracuje, otec je řidič kamionu.

Kristýna má v plánu více možností. *„Já bych chtěla být kadeřnice a nebo jsme měly se sestrou takový nápad, že bych šla třeba na cukrářku, ona s tím má nějaký větší plány, ale to ještě nemám moc rozmyšlený. Takže buď kadeřnice nebo obchodka.“* Na obchodní škole by se chtěla věnovat hotelnictví, aby pak mohla pracovat třeba na recepci nějakého hotelu. Tvrdí, že si ještě potřebuje zlepšit známky, aby měla přechod na střední školu snazší. Její matka zemřela, starší sestra, která částečně po matce přebrala roli, má dvě děti a manžela, sama je na mateřské dovolené. Otec pracuje v dopravním podniku. Základního vzdělání považuje za nejdůležitější, bez kterého by nešlo jít dál. **(pracovní vzor, podpora v rodině)**

Celkově mají děti z toho vzorku představu o tom, co by chtěly po základní škole dělat. Jejich povědomí však sahá pouze na střední školu, případně učiliště. Neuvědomují si, že jejich představy nemají reálný základ, na příklad účastnice Jana by se chtěla stát doktorkou, ale neuvědomuje si, že k tomu je nutné vystudovat vysokou školu. Dosah jejich představ o budoucnosti je tedy krátkozraký, dalo by se říct, že nemají podstatné informace. Jen u dvou zmíněných rodin pracují oba rodiče, ve zbylých případech je jeden z nich nemohoucí či nepřítomen. Ani v jedné rodině se nevyskytl případ, že by vzor pracujícího dospělého v rodině chyběl úplně.

Poslední otázky pro žáky se týkaly oblíbených předmětů ve škole a vztahů s učiteli. Vesměs se shodli na tom, že některé učitele mají rádi, některé ne, což je obvyklá situace na všech školách. Oblíbené předměty se různily, překvapila mě u nich oblíbenost matematiky, jež je všeobecně považována za těžší předmět.

2.2.2. Rozhovory s pracovníky pomáhající profese

Pomáhajících profesí jsem se nejprve ptala, co je obsahem jejich práce a jaké cíle mají ohledně budoucnosti romských žáků.

„Jsme organizace, která se zaměřuje na podporu vzdělání, doučujeme menší děti, mentorujeme starší děti. Máme předškolní klub, dámský klub a volnočasový klub, který není každý den. Tohle je alternativa zájmového kroužku, když v rodině nemají peníze na to zaplatit si komerční kroužek. Je to jednou týdně a chodí v té lokalitě do prostor, který má ten klub pronajatý, tam s nimi nějakým způsobem pracujeme. Naším cílem je zvýšit vzdělání v rodinách, které jsou v sociální bídě. Je to šance pro tu generaci, aby se jim teoreticky zvýšily šance na trhu práce, jelikož je dost těžké sehnat práci jen se základním vzděláním. Děláme s dětmi od raného věku a provázíme je systémem vzdělání až po ukončení na střední škole. Děláme i terénní práci, doučování v rodinách, doprovázení klientů na úřady a tak podobně.“ (informátor Jakub Sachr) **(volný čas, podpora organizace)**

Člověk v Tísni se zaměřuje na péči o všechny stupně vzdělávání v sociálně slabých rodinách.

„Já mám na starosti primární a sekundární vzdělávání. Pracujeme s dětmi, které jsou ve vyšších třídách základních škol, sedmá, osmá a devátá třída. Naše hlavní ambice je, aby pokračovaly nad rámec povinné školní docházky, ze základní školy na střední školy. Je docela zajímavá zkušenost z minula, třeba patnáct let před rokem 1990 byla desetiletá povinná školní docházka, tedy nikoli devítiletá, s tím, že se zkrátila základní škola na osm let, a součástí té povinné školní docházky byly i dva roky na střední škole. A když se pak podíváte na statistiky té generace, které se tohle týkalo, tak před i po, tahle generace vykazuje lepší statistiky co do nejnižšího podílu lidí s nejvyšší základním vzděláním. To znamená, že se ukazuje, že pokud se prodlouží povinná školní docházka i na střední školu, byť to nemusí být na celou dobu trvání střední školy, tak to vede ke statisticky viditelnému nárůstu vzdělanosti, a problémem je, že teď ta povinnost není, ty rodiny nejsou

motivované. Když si člověk sečte skutečně ty momentální náklady na studium na střední škole, tak to je pro mnohé rodiny natolik vysoké, a ta perspektiva toho vzdělání je pro ně natolik abstraktní, tak ani ty děti ani rodiče nejsou motivovaný k tomu jít na střední školu, což předpokládá, že chuť jít na střední školu je zakódovaná, že to je axion, který tady prostě je. Ale s tím se lidi nerodí, to prostě vychází z toho, že ty rodiče to považují za naprostou samozřejmost, a pak tam všichni ostatní jdou. A pak jenom naprosto nepatrné množství lidí končí se základní školou, což jim vytváří budoucí handicap. Takže to je náš hlavní cíl, snažíme se zindividualizovat naši práci, snažíme se na té systémové rovině o prodloužení docházky.“ (informátor Daniel Hůle) (řešení, motivace)

Při rozhovorech se žáky základní školy projevovali všichni nějakou ambici dalšího studia, jejich představy tedy rozhodně nekončily základní školou. Zkušenosti z praxe pomáhajících profesí však ukazuje na realitu, kdy na střední školy nastoupí úplně minimum romských žáků, většina z nich však nezvládne tlak nového prostředí, spolužáků, studijních či finančních nároků, a ze školy předčasně odejdou. Financování studia romských žáků středních škol se čas od času řeší stipendiem. To však není vypláceno rodinám či konkrétním dětem, ale jednotlivě školám, jež tyto žáky přijme.

„To je hrozně problematické. My jsme před rokem 2010 rozjeli program s italskou nadací na takzvaná retrostipendia. V současné době ten systém, který tu je, tak stipendium jde na školu, což samozřejmě vede k tomu, že ta škola nasaje ty děti - jakože formálně do toho vzdělávání, dostanou to stipendium, ale pak to dítě už vypadává během standardních dvou, tří měsíců. Ty děti prostě vypadnou, ale ta škola už na ně má to stipendium a už je to nezajímá. Na tom se de facto vyprofilovaly některé školy, jedna známá střední romská škola, ta na tom má vlastně postavený byznys, kdy vykáže spoustu přijatých dětí, ve výsledku těch dětí tam chodí úplně nepatrné množství, ale z toho státního rozpočtu dostanou miliony na stipendia. Ten náš koncept byl postavený na tom, že rodina, která odchodila první rok, respektive to dítě, tak každý měsíc následujícího roku, kdy to dítě docházelo to té školy, tak ta rodina dostávala na pokrytí nákladů za školu, v předpokladu, že to dítě plnilo nějakou docházku a nějaký prospěch. (Daniel Hůle) (podpora organizace, motivace)

Podmínky pro stipendium by mělo být rozumě nastavené, tak, aby to bylo reálné nebo racionální. V takových případech je nezbytné podpořit ty, co do školy opravdu chodí, a

chodí tam pravidelně. Bez pravidelného navštěvování nemá studium smysl, navíc hrozí vyloučení za nedostatečnou docházku.

*„Protože jak jednou člověk samozřejmě chodí, čím déle v té škole je, tím větší je pravděpodobnost, že tu školu dokončí. Takže snaha byla překlenout tu demotivující dobu. V průběhu prvního roku stipendium nebylo, ale na konci toho roku rodina dostala dva tisíce korun naráz, jako za vysvědčení. To byla taková odměna, ke které oni směřovali, nějakým způsobem tohle fungovalo. Pak to převzala italská nadace, ale bohužel díky krizi se to utlumilo a v současné době není donor, který by to financoval. Bylo do toho zapojených dvě stě nebo tři sta dětí a v řádech se vyplatilo x milionů a pozitivní dopad z našich zkušeností mělo. Ale právě že to bylo vykompenzované tím, že to bylo už za to, že to dítě do té školy chodilo. Ty programy, co jsou pod MŠMT, ty jsou nastavené jen na to, že to dítě nastoupí, a zapíše se na střední školu.“ (Daniel Hůle) **(řešení, motivace)***

Takto státem vynaložené peníze jsou založeny na dobré myšlence pomoci sociálně slabším rodinám k vyššímu vzdělání jejich dětí. Úmysl se však míjí s realitou, kdy romští studenti středních škol po zápisu do prvního ročníku finance prakticky nevyužijí, škola je však od státu obdrží.

*Podle mě existují nějaké- možná IQ Roma servis dělá nějaký stipendijní programy, o kolik přesně nevím, nějaké menší stipendijní programy asi také ještě existují, ale určitě ne v odpovídajícím množství, kolik těch potřebných je. Ale znovu – úplně upřímně- ty stipendia uplácejí ty rodiny, aby plnily funkci, kterou ostatní rodiny plní. To znamená, tlačit to dítě do pokročilého vzdělávání. Pokud by se prodloužila povinná školní docházka, ne dolů, jak je teď ve hře ve sněmovně, o tu mateřskou školu, což je úplně nepodstatné, ale nahoru, jako o dva roky, tak se statisticky vzdělanost chudých Romů strašně zvedne. To je prokazatelné z těch dat minulých. Bylo by to nejlevnější řešení, protože se to týká malého množství lidí. Střední školy, zvláště kam by ty děti mohly jít- to znamená, že spíš odborná učiliště, zejí prázdnotou, děti potřebují. To znamená., že by de facto tam ty děti aspoň chodily, což vylepší vzdělání, školy by byly méně prázdné. A děti by měly lepší uplatnění na trhu práce. (Daniel Hůle) **(řešení)***

Řešení je tedy celkem jednoduché, stačilo by se vrátit k dřívějšímu modelu delší povinné docházky. Než se však naše školství k tomuto kroku dostane, je nezbytné se vyrovnat se současnou situací. Funguje už v současné době nějaký systém, jak uplatnit na pracovním trhu mladé absolventy základních škol, případně žáky opustivší studium? Uplatnění na trhu

práce je nezbytnou součástí studia. Bez vzdělání se těžko shání zaměstnání, které by bylo ohodnocené více jak minimální mzdou. A práce za minimální mzdu se téměř nevyplatí, vynaložený čas neodpovídá příjmu. Jestliže je však vidina zaměstnání i po ukončení studia v nedohlednu, je další investice do dítěte z pohledu rodiny zbytečná. Rodiče často nemají chuť ani prostředky potomka na střední škole udržet.

O prodloužení povinné docházky o povinný rok ve školce se momentálně uvažuje ve sněmovně, ale bylo by vhodnější to posunout naopak směrem nahoru. Z výše zmíněných informací lze vydedukovat, že už toto rozhodnutí by mohlo pozitivně ovlivnit mnoho romských uchazečů o zaměstnání. Vystává otázka, jaký dopad by to mělo na trh práce.

„Z výzkumu se zjistilo, že by to stálo moc peněz pro malý počet dětí, kdyby byla povinná docházka ve školce. Pro většinou společnost je to mnohdy až zbytečné, ty děti to někdy ani nepotřebují. Ale co funguje už i v zahraničí je, že je o dva roky prodloužená docházka směrem nahoru. To by stálo nula peněz, školy by měly studenty, z nichž mají peníze od ministerstva školství a měli by peníze na provoz školy. Zároveň je poptávka po klasických řemeslnických profesích, které mají teď i hodně peněz, třeba elektrikáři nebo truhláři. A u těch kluků je na to poptávka, protože na pracovním úřadě je nejvyšší procento nezaměstnaných tvořeno absolventy vysokých škol. [...] Děti by měly povinnost chodit do střední školy ještě dva roky, bez ohledu na to, jestli by to dokončili nebo ne, ale už by měli nějaké zkušenosti a znalosti. Navíc nejvyšší úmrtnost je první pololetí prvního roku na té střední. Ti, co tohle překonali, mají velkou šanci ten třetí rok už dotáhnout. (Jakub Sachr)

(řešení)

V případě zvýšení stupně vzdělání stejně nejsou zaručena volná pracovní místa. Nicméně toto řešení by nebylo finančně náročné, střední školy v současnosti postrádají dostatek žáků.

Navíc u tříletých učilišť by jim už chyběl jen jeden rok, takže by byli i více motivovaní to dotáhnout do konce. Byli by zafixováni na teorii, na praxi, kam chodí, a překonali by tu adaptaci, která je pro ně těžká. Navíc s povinnou docházkou by jich tam bylo i víc známých. Rodiče je nedonutí, ale stát ano. Navíc když chodí na praxi, tak už mají ty zkušenosti, takže i v případě nedokončení té školy mají větší šanci sehnat práci. Třeba v Globusu pracují děti, které by se neuplatnily v malé firmě, ale třeba doplňování zboží nebo vážení zeleniny ve větším obchodě zvládnou a pak se tam můžou i uchytit a získat práci, nebo třeba aspoň brigády přes léto. Takže pro ně je to dobré, protože si je tam

vlastně vychovají za ty tři roky. I když něčí dovednosti jsou omezené, tak tam je naučí fungovat, pracovní morálku a tak. Pro tu firmu to má větší smysl, než přijmout pětatřicetiletého člověka, který už vystřídal několik prací a ve výsledku stejně nic neumí. V jiných zemích to tak třeba funguje. Často mají deset let. Otázka je, jestli by zase nedošlo k nasycení toho pracovního trhu, jestli by se nezaplnil. Ale já si myslím, že ne.“ (Jakub Sacher) (řešení, pracovní praxe)

Zajímalo mne, jakým způsobem jsou děti informovány o svých dalších možnostech. Ve škole sice sdělují, co a jak udělat, aby se dostali na střední školu, často jim ale neporadí, jaká by byla nejvhodnější pro každého jednotlivce. Ten se může zeptat výchovného poradce na škole, často jsou však děti ve výsledku ovlivněny hlavně tím, co vidí u svých starších kamarádů a sourozenců. Jít na školu, kde dítě nikoho nezná a ještě je možné, že se na něj ostatní spolužáci budou dívat skrze prsty, je náročné samo o sobě, natož když není v rodině velká motivace ke studiu.

„My už ty děti vytipováváme v průběhu nižších tříd, často se stává, že v rámci doučování se to časem překlápí do toho mentoringu. Většinou je to během deváté třídy, nebo v druhém pololetí osmé třídy. Tam se začíná pracovat s motivací a poznávají se silné stránky toho dítěte, čemu se může věnovat, na co je šikovné a vůbec aby získal širší pojem o tom, co by mohl dělat, jaké jsou k tomu třeba platové podmínky a tak. Potom na konci toho prvního pololetí řešíme, kam si podá přihlášky a tak. Je to těžké, protože v patnácti neví nikdo, co chce dělat. Ty děti se řídí hodně tím, že se dívají, kam třeba chodí jejich příbuzní, nebo by třeba chtěli obsluhovat v hospodě nebo restauraci, nebo pomáhají doma s vařením. Takže jdou na kuchaře nebo kuchařské obory. V těch horších oborech začínají třeba delší dobu mytím nádobí v té práci, než se posunou dál, ale jinak můžou dělat to, co v těch háčkových oborech.¹⁷ Každopádně s dětmi proberu, jaké jsou možnosti, kam jít na školy, oni by chtěli třeba i na jiné obory, ale je třeba jim nějak strážlivě vysvětlit, že by to nezvládly, nebo je

¹⁷ H: Střední odborné vzdělání s výučním listem. Jde o profesní přípravu v tradičních učebních oborech středních odborných učilišť. Absolventi získají výuční list a mohou pokračovat v nástavbovém studiu k získání maturity. Délka vzdělání je 3 roky.

E: Nižší střední odborné vzdělání s výučním listem. Jde o odborné (profesní) vzdělání v oborech s nižšími nároky na všeobecnou a odbornou přípravu. Absolventi získají výuční list a jsou připraveni pro výkon jednoduchých prací v rámci dělnických povolání. Po absolvování je velmi problematické pokračovat v nástavbovém studiu k získání maturitní zkoušky. Doba přípravy je 2 nebo častěji 3 roky.

tam ani nevzali s těmi známkami, co mají.“ (Jakub Sachr) **(informovanost, podpora organizace)**

Častá je u organizací domluva s konkrétními školami, kde se vyčlení celá třída, případně jen několik jedinců, kteří to potřebují nejvíce. To závisí hodně i na typu školy, kde organizace působí. Ve škole se tedy utvoří skupina dětí, se kterou členové organizace pracují, informují je o možnostech studia a práce.

„Na některých školách nemá smysl pracovat se všemi dětmi, na některých segregovaných školách to naopak smysl má. A pak jsou školy, kde těch znevýhodněných dětí jsou 5-10 % ve třídě, tak je spíš lepší jakoby pracovat s jednotlivci. Tam je zase důležité, že si člověk musí dávat pozor na to, aby ty aktivity neměly segregální aspekt, takže jde o to, aby učitel nebo ředitel školy řekl: ‚Ty, ty a ty potřebujete speciální aktivitu.‘, je blbý, takže to fakt se děje spíš ve výjimečných případech a většinou to absolvujeme se všemi žáky. „ (Daniel Hůle) **(podpora organizace)**

Pracovní trh nespolutracuje se školami, aby společně vytvořili nabídky oborů, jež budou využitelné. Tak se stává, že po vyučení není absolvent schopen najít vhodnou práci, a tak podstupuje různé rekvalifikační kurzy. To je dvojitý vzdělání pro člověka, kterému by mělo stačit jedno. Jít se vyučit pro ně není vůbec jistota, že tato investice bude vrácena v budoucnu například vyšším platem.

„Tady je výsledek nevalný. Oni tam jdou, protože chtějí něco dělat, ale výsledek je i po škole nula. Tak přijmou radši výsledek nula už předem. Tam by fungovala ta informace tak, že můj brácha se vyučil, dostal dobrý plat, učil se na tomhle učilišti, slušně se k němu chovají, tam jdu taky. Ale tady to tak nefunguje. Takže tam naprosto chybí ten příklad. Děti jsou na druhém stupni zavalení informacemi, ale nepěstování k jakékoliv manuální práci.“ (Iva Pellarová) **(pracovní vzor)**

Manuální práce také není jistotou, záleží hodně na dané lokalitě. Je třeba mít na mysli, aby romské děti, které začnou střední školu studovat, měli šanci ji dokončit a pak se uplatnit. To pak záleží na trhu práce a schopnostech daného jedince.

„Je to těžké, protože segment středních škol se moc netransformoval ještě na ten potenciální vývoj pracovního trhu. To znamená, že se u nás tradičně nabízejí některé obory, které nemají moc velkou perspektivu. My se snažíme o to, aby lidi směřovali do profesí, které využijí. Typicky třeba autolakýrník, nebo nějaká profese tohoto typu. Taky

někde, kde se jen tak nenahradí ten lidský faktor, lidi ještě v autech jezdí, zatím nejsou autopiloti, a lidi budou bourat a ořukávat se atd. Zároveň chudí lidi více auta točí, kupují si horší auta. Takže jde o to, aby se po vyučení něčeho, to mohli reálně využít, třeba i na nějaké melouchy. Aby i v rámci té komunity byli nějakým způsobem využíváni a užiteční. To znamená automechaniky, lakýrnický, kde to je drahé, auto je reznoucí, a poladění toho auta je přesně to, co zakázka, a žádný stroj to neudělá. A nikdo vám nebude opravovat auto, které je 20 let staré, ale přesto to někdo chce mít opravené. Typicky jsou to dále kuchař- číšník, to jsou profese, po kterých je vždycky poprávka, barman také.“ (Daniel Hůle) (řešení)

Profesi spojenou s vařením zvažovala většina informátorů z řad žáků. Vaření je činnost, která je jim z domova blízká. Okolo jídla se točí mnoho rodinných diskusí nejen v romských rodinách, ale celkově v rodinách sociálně slabších. Obor kuchař/ číšník je tedy logicky u romských dětí jedním z nejoblíbenějších možností. Dalším tradičním oborem je kadeřnice, cukrářka. Z mých respondentů však tyto dvě možnosti zvažovala pouze jedna dívka.

„Kadeřnice například taky. Ještě jakžtakž jde cukrářka, i když je lepší ten kuchař. Tam je větší šance. Na druhou stranu jsou ty chudinský komunity strašně fixované na to jídlo, takže když někdo dělá v nějakém hotelu a může si nosit jídlo domů, tak je to velká hodnota, kterou třeba nukleární rodiny příliš neocení, ale ty širší zase ohromně. Naopak obor šička je dneska malý, je tu jen několik krejčovství, ale tam si hodně vybírají. Takže se jedná o to, odstínit ambice většinové společnosti v tom, že člověk musí mít maturitu nebo vysokoškolský diplom, to je u těchto dětí nereálné. Se základní školou, kam chodí, s prostředím, kde jsou. Jde o to, aby to vzdělání bylo co nejreálněji uplatnitelný. A to jsou dvě hlavní tendence, které se snažíme v té naší práci zohlednit.“ (Daniel Hůle) (motivace)

Iva Pellarová to vidí trochu jinak. Uplatnění mladých Romů vidí v pozapomenutých řemeslech a tradicích, které z dnešního trhu postupně vymizelo. V Čechách na pracovním trhu není pro taková zaměstnání příliš velký prostor. Jako příklad uvádí sousední Německo.

„Maximum je, když udělají učňák, tak mají stupeň odborného vzdělání- pokud je to ze školy praktické, nebo střední vzdělání. Nicméně na vyšší pozice se nedostanou, protože neprojdou pohovory, nebo je nechťejí. Nebo nechťejí ani oni sami. Jen málo lidí by chtělo dělat to, co gádžové- bílí. Navíc je to pro ně pořád ten nebezpečný svět, tam budou ti druzí.

*Musí osvědčit větší znalost, než by bylo jinak třeba. Není to tak dlouho, co trend ministerstva byl ten, aby se tyto děti vyučily dvou řemeslům, aby měli více možností. U Saleziánů v Bavorsku s fyzickými i psychickými handicapy, s žádostmi o azyl a podobně, 80 % z nich potom dostane práci. Mají tam truhlářskou, řezbářskou školu, vlastní supermarket. Oni vědí, že odbyt pracovníků je v podstatě už teď, když nastupují na školu, je zajištěn. To dítě přijde automaticky do procesu, aniž by muselo absolvovat další a další rekvalifikační kurzy a taky je to méně náročné pro ten stát. Vyškolit na zakázku. Není to čistě pro Romy, tam jsou různě handicapovaní lidé, azylanti, černí, mentálně postižení a tak. Němečtí Romové dělají ještě tradiční řemeslo. Ti se tam takhle nedostanou. Ale je to vzorec pro všechny marginalizované, protože kdyby tam ti Romové šli, tak by se jim stalo to co ostatním. V rámci toho Bavorska s nimi prostě spolupracuje trh práce, a oni zase předávají ty děti připravené natolik, na kolik je to možné. Stát či instituce je prostě zaměstnají. Třeba kominíků tady ubývá, je tu jen jedno učiliště, a kdyby se třeba učil kominíkem, tak bude mít zlatý důl.“ (Iva Pellarová) **(řešení, pracovní praxe)***

Řešení, že by se obnovily školy s obory jako je kominictví, také není jasným řešením. Muselo by jich být mnoho, aby je děti ze sociálně vyloučených lokalit mohly navštěvovat. Praxe, že studenti jezdí za školou, bydlí na internátech případně na kolejích, není u Romů většinou z finančních důvodů možná.

*„Ty děti žijí v bublině, ale stát se kominíkem je další věc. Muselo by to být blízko. Míra socializace je dána tím, do jakého okruhu je to dítě schopno jakoby dojet, ale také do jaké míry ho rodina a škola podporují. Pokud rodina řekne ne, a to dítě se bude přesto snažit, tak se prostě stane kokosem. To je jedna věc. A druhá je, že jsou tady tradiční řemesla jako košíkářství, cínování, to zaniklo. Takže ani nemají možnost se nějak manuálně vyjádřit. Oni bývají dost manuálně zruční, ale ve škole se zručnost primárně nepěstuje. Tudiž někteří učitelé je tam třeba drtí, protože neumí číst, blbě se orientují v učivu, ale jakmile s nimi třeba pečete, tak oni umí bezvadně uklidit. Jejich kvality jsou jinde.“ (Iva Pellarová) **(podpora rodiny, motivace)***

Manuální zručnost je využívána v zaměstnáních, které nevyžadují velkou praxi či kvalifikaci. Chlapci jsou mnohem více vedeni k pomoci otci, který tímto způsobem pracuje mnohdy načerno. S tím souvisí i finanční stránka studia, je levnější nechat syna pracovat, než do něj investovat další peníze. V tu chvíli mohou zasáhnout pracovníci pomáhající profese a rodině trochu ulehčit finanční stránku studia.

„Ti kluci jsou do toho tlačeni tou rodinou, protože by měl hned peníze. Je jednodušší, když jde ten kluk s tátou někam makat načerno, protože mají pak okamžitý příjem, který můžou zužitkovat, protože je každý den potřebují. Takže pro ně je to lepší, než mít další výdaj z jeho studia. To je chození do školy, takže jízdné, protože už to není základka v místě bydliště, ale musí do ní dojíždět. Plus věci na praxi, to je velký výdaj na začátku roku. Takže my se třeba snažíme sehnat dotace na začátek školního roku, kdy máme program, ze kterého hradíme studentům to jízdné, nebo jim pomáháme tím, že sbíráme potřeby na praxe. Máme takovou materiální banku, kdy to mají ty děti za nějaké spoluúčasti zapůjčené a pak to vrátí. Nebo od těch, kteří tu školu nedokončí. A ty obory jsou pořád stejné, takže je využijí. Ale ti kluci jsou každopádně víc tlačeni, aby šli do práce. Je těžké těm rodičům vysvětlit, že je to pro ně dobré, protože oni řeší každý měsíc finanční problémy, hasí požáry, protože potřebují ty peníze hned. Takže i když jim vysvětlíš, že když budou ještě tři roky dávat peníze do syna, tak ten jim to třeba za čtyři roky vrátí tím, že bude nosit víc peněz, tak to pro ně není až tak důležité. Co bude potom už neřeší, protože teď potřebují ty peníze akutně.“ (Jakub Sachr) **(možnost přivýdělků, podpora organizace, (ne)podpora v rodině)**

Práce načerno je častým východiskem z finanční tísně, kterou rodina zažívá. Člověk v nouzi nemá prostor na myšlenky o budoucnosti, musí se hlavně postarat o současnost, aby k té budoucnosti vůbec došel. Pro romské rodiny je střední škola tou nástavbou, kterou je pro majoritní společnost vysoká škola. V povědomí je stále častěji, že bychom měli vysokou školu vystudovat, Romové si zase uvědomují, že by měli vystudovat alespoň střední školu. Žádné z dětí při mých rozhovorech nevedlo, že by plánovalo po střední škole ještě nějaké studium. Na každé studium jsou potřeba finance, a hlavně člověk, který studuje, nevydělává.

Pomoc organizací je pro romské žáky často jediným východiskem v jejich situaci. Pracovníci pomáhající profesí mohou pomoci vysvětlit rodičům, jak je další vzdělání podstatné, ale pokud se po několika týdnech děti rozhodnou, že upřednostní přivýdělek, nezmůže s tím nikdo nic.

„Nevýhoda je, že děti mají možnost volby. My jsme tu možnost neměli, vyrostli jsme v jiném nastavení. A u mě neexistovala možnost, že bych přestal třeba na střední škole chodit do té školy. I když se mi nejvíc nechtělo, tak jsem musel. A tyhle děti tu možnost mají. Rodiče, i když chtějí, tak děti nedonutí. Děti nemají ten vzor, pak je to spojené i s tím,

že to studium je nějakým způsobem náročné a ti kluci mají možnost jít makat s tátou načerno, takže do školy nejdou, nebo holčiny zas pomáhají mámě doma, starají se o mladší sourozence, pak mají brzo dítě a starají se o domácnost. Život mladého člověka začíná už v patnácti, kdy vyjdou základní školy.“ (Jakub Sachr) (pracovní vzor)

Řešení problematiky romského vzdělávání a následného uplatnění na trhu může být mnoho, jde jen o to na ta vhodná přijít ve správnou dobu. Každému také sedí jiný přístup, je nezbytné mít na paměti, že romská integrace může velice prospět fungování celého státu.

„Já jako věřící vidím smysl v tom s nimi mluvit, zeptat se jich: „Co tě žere?“. Jdu na ně přímo a oni pak spíše odpoví.“ (Iva Pellarová)

2.3. Shrnutí

Na základě výše zaznamenaných kódů odvozuji, že představy romských žáků druhého stupně základní školy se z velké míry neliší od pohledu pracovníků pomáhajících profesí.

Vzor pracujícího rodiče je v romské rodině nižší, než bývá obvyklé v majoritních rodinách. Z výzkumu romských žáků na pražské škole vyplynulo, že jen přibližně 28 % z nich má oba pracující rodiče, tedy úplný vzor. Ve zbytku rodin buď druhý pracující rodič zcela chyběl, nebo neplnil svou funkci pracujícího vzoru pro své potomstvo.

Volný čas žáci tráví částečně výpomocí v domácnosti, kdy rodině pomáhají s úklidem, vařením či péčí o mladší sourozence. Tyto činnosti reflektují i pracovníci pomáhajících profesí, kteří svou aktivitou vytváří prostředí pro sociálně znevýhodněné děti, suplující funkci zájmových kroužků. Tímto předchází situacím, kdy by děti neměly kulturní či sociální vyžití, a svůj volný čas by trávily méně vhodnými aktivitami, jež by mohly spíše poškozovat nežli prospívat jejich osobnostnímu formování.

Odlišnost ve výpovědích jsem zaznamenala u otázky týkající se nástupu na střední školy či učiliště. Zatímco žáci shodně tvrdili, že je pro ně samozřejmé pokračovat v dalším studiu, aby mohli později získat zvolené zaměstnání, pracovníci pomáhající profese sdělovali informace o častém nástupu na úřad práce po skončení povinné školní docházky. Děti nemají představu o jiné alternativě, než pokračování v dalším studiu, praxe pomáhajících profesí svědčí o situaci naprosto odlišné. Podle nich se mnohdy stává, že dítě po ukončení devítileté docházky na střední školu nastoupí, nevydrží tam však více než několik týdnů a

studium vzdají. Jako vysvětlení je udávána mimo jiné zkušenost z prázdnin mezi oběma školami, kdy čerství absolventi základních škol pomáhají u rodičů v práci a vydělají první peníze. Při nástupu do nové školy tento přivýdělek skončí a po několika týdnech se může zdát, že učivo nemá smysl a větší význam pro jedince má jen výdělečná činnost. K tomu se může přidat náročnější studium, které vyžaduje více času než dosavadní zkušenosti s učivem. Dalším, neméně významným činitelem při odchodu ze školy je nižší počet kamarádů a známých tváří v kolektivu spolužáků, cizí prostředí a předsudky většinové společnosti mohou snadno vytvořit tak nepříjemné prostředí pro romské žáky, že školu raději opustí. V situaci odchodu ze studia má velký vliv i názor rodiny, která může mít snahu o zapojení potomka do pracovního procesu. V případě, že žák ukončí své vzdělávání, stává se dalším zdrojem příjmů. V sociálně slabých rodinách, kde se denně řeší existenční otázky, to je velkým lákadlem, mnohdy nemá dítě ani možnost volby. Pokud naopak dítě o studium nestojí, i když má plnou podporu rodiny, neexistuje způsob, jak ho donutit. Možnost volby je takovéto situaci spíše na škodu. Řešením by podle pomáhajících profesí mohlo být prodloužení povinné školní docházky o rok výše, to znamená na devět let. Zároveň by se snížil počet let na základní škole na osm. Dosáhlo by se tak povinnou docházkou na střední škole či učilišti po dobu dvou let, pak by bylo snazší dokončit školu o rok či dva roky déle. Celková vzdělanost Romů by se tak zvýšila minimálně o dva roky na střední škole, čímž by získali alespoň minimální praxi. Pokud by všichni museli pokračovat studiem, ubylo by případů, kdy se díky rasismu či diskriminaci v novém kolektivu dítě necítí dobře.

Dalším řešením by mohlo být zapojení více upadajících řemesel do učebních plánů, případně vždy aktuální spolupráce s trhem práce.

Žáci z mého výzkumu sdělovali, že volný čas tráví s kamarády v klubu nebo při sportovní aktivitě. Vliv přátel je tedy nesporný, pokud by starší kamarádi sdělovali pozitivní zkušenosti ze svého studia, bylo by i potenciálně méně dětí, které se dalšího studia obávají v představě cizího prostředí. Tím by se mohl prolomit začarovaný kruh, který tvoří celkově neznalost cizího prostředí, malá motivace a podpora v rodinách, a hlavně smysl budoucího uplatnění. Pokud rodina vidí, že i v případě dostudování nemá dítě více příležitostí pracovat, spočítá si, že to není vůbec výhodné.

Pomáhající profese mají možnost zjednodušit složité rozhodování jedince i rodiny účinnou pomocí, ať už se to týká podpory studia v podobě příspěvků na dopravu či vypůjčení nezbytných pomůcek na školní praxi. Z výzkumu vyplynulo, že jejich pomoc zasahuje

nejen jednotlivce, snaží se i v rodinách vysvětlit výhody dalšího vzdělávání. V neposlední řadě se věnují osvětě na středních školách, kde mladým členům majoritní společnosti ukazují, jak jsou některé stereotypy ohledně jakékoli menšiny bezpředmětné, čímž postupně usnadňují integraci Romů.

Z výzkumu je zřejmé, že by prodloužení docházky mohlo pomoci i celkovému zapojení Romů (a dalších etnik či cizinců) do společnosti. Jejich častější přítomnost v každodenním životě majoritní společnosti by integraci jen prospěla, mohlo by to mít i výrazná vliv na momentálně častý nezájem zaměstnavatelů o romské uchazeče.

3.Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se zaměřila na okolnosti, které hrají roli při volbě profesní budoucnosti romských žáků druhého stupně základní školy. Zajímalo mne, jak do tohoto procesu zasahuje zázemí a podpora rodiny, školy či dalších institucí, jež se podílejí na sekundární socializaci. Soustředila jsem se na období přechodu mezi základní a střední školou, kdy je dítě i rodina vystavena rozhodnutí o nejbližší budoucnosti spojené se studiem. Vzhledem k přibývajícimu vlivu institucí, jež se podílejí na integraci Romů do většinové společnosti, jsem se zaměřila také na perspektivu pomáhajících profesí na vzdělávání a zaměstnávání mladých Romů.

Cílem výzkumu bylo propojit dvě perspektivy. První sledovala perspektivu dětí, které jsou socializovány mimo jiné na základě intervencí pomáhajících profesí. Druhá perspektiva byla právě z pohledu pomáhajících profesí, která měla ukázat, jak rozumějí zařazování Romů, resp. romských žáků na trh práce. Záměrem bylo popsat, v jakých ohledech se obě perspektivy protínají, v jakých ohledech se naopak rozcházejí.

Výzkum byl proveden na základě polostrukturovaných rozhovorů, které byly vedeny se sedmi žáky druhého stupně základní školy a třemi pracovníky pomáhající profese.

Propojení perspektiv se ukázalo v případě volnočasových aktivit. Pracovníci pomáhající profese organizují rozličné aktivity v nízkoprahových klubech, které děti aktivně navštěvují. Respondenti výzkumu se shodli na navštěvování těchto klubů, které jim suplují zájmové kroužky a poskytují prostor pro setkávání se s dalšími vrstevníky. Pomáhající profese zde využívá prostoru k informování mládeže o možnostech dalšího studia a

pracovních nabídek. Děti zde mají možnost sportovního, kulturního či uměleckého vyžití, předchází se tak nevhodnému trávení času na ulici. Informovanost žáků o realitě na pracovním trhu a dalšího studia je klíčová.

Další poskytování informací probíhá ve školách, které pracovníci pomáhající profese navštěvují s výukovými programy zabývající se znalostmi týkající se finanční gramotnosti, vzdělávání a nabídek práce. Tuto funkci může na škole plnit výchovný poradce, jehož návštěva však není povinná a děti této možnosti často nevyužijí. V tu chvíli nastupuje program pomáhajících profesí, který spolupracuje ve většině případů s celou třídou.

Propojení obou perspektiv se neuskutečnilo v otázce budoucího vzdělávání, jelikož všichni respondenti z řad žáků základní školy měli představu, jak jejich studium bude vypadat, pracovníci pomáhající profese sdělovali spíše opačný pohled, kdy se děti na středních školách neuchytily. To by se dalo využít pro navazující výzkum, jaký postoj mají romští absolventi základních škol k dalšímu vzdělávání, jak se jim splnila očekávání, případně jaké příčiny způsobily, že se jejich očekávání nenaplnila. Pracovníci pomáhajících profesí totiž reflektují žáky, jimž se přechod na novou školu nevydařil, nebo z nějakých důvodů museli studium opustit.

Z výzkumu je patrné, že řešení vysoké nezaměstnanosti Romů, které je způsobeno jejich obtížnou situací na středních školách i na trhu práce, by mohlo spočívat v relativně snadném kroku ministerstva školství, v navýšení povinné školní docházky. V současné době projednávaný projekt na povinný poslední rok předškolní výuky je podle výzkumu neefektivní variantou, jež by zásadně nepomohla ovlivnit vyšší vzdělání sociálně slabých skupin. Vyšší vzdělání, podpořené navýšením povinných let školní docházky, by příznivě ovlivnil konkurenceschopnost romských absolventů na trhu práce, což by ve výsledku prospělo celkové ekonomice státu. Vyšší vzdělání by zároveň s lepší prací zvyšovalo životní podmínky v sociálně slabších komunitách. Toto řešení by se tak mohlo stát prospěšným hybatelem v mnoha sférách lidského soužití, včetně integrace Romů, s nimiž by majoritní společnost začala více spolupracovat.

4. Bibliografie

BAREŠOVÁ, Andrea a kol. *Romové ve městě*. Vyd. 1. Praha: Socioklub, 2002. 143 s. Sešity pro sociální politiku. ISBN 80-86484-01-7.

BROŽOVÁ, Dagmar. *Společenské souvislosti trhu práce*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 140 s. Studijní texty; sv. 26. ISBN 80-86429-16-4.

BUCHTOVÁ, Božena, ŠMAJS, Josef a BOLELOUCKÝ, Zdeněk. *Nezaměstnanost*. 2., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2013. 187 s. Psyché. ISBN 978-80-247-4282-3.

FRIŠTENSKÁ, Hana a VÍŠEK, Petr. *O Romech: (na co jste se chtěli zeptat): manuál pro obce*. Praha: Vzdělávací centrum pro veřejnou správu ČR, 2002. 141 s. ISBN 80-239-0383-7.

HANZLÍKOVÁ, Olga, SOUŠKOVÁ, Milena a PAUKNEROVÁ, Daniela. *Jak uspět v prvním zaměstnání*. 1. vyd. Praha: Grada, 2001. 137 s. Poradce. ISBN 80-247-0121-9.

HIRT, Tomáš, ed. a JAKOUBEK, Marek, ed. *"Romové" v osidlech sociálního vyloučení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. 414 s. ISBN 80-86898-76-8.

MAREŠ, Petr. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. 248 s. Základy sociologie; sv. 6. ISBN 80-85850-61-3.

NEČAS, Ctibor. *Romové v České republice včera a dnes*. 5., dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. 129 s. ISBN 80-244-0497-4.

STRAUSS, Anselm L. a CORBIN, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Vyd. 1. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. 196 s. SCAN; 2. ISBN 80-85834-60-X.

ŠIMÍKOVÁ, Ivana a kol. *Mechanismy sociálního vyčleňování romských komunit na lokální úrovni a nástroje integrace*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2004. 211 s. ISBN 80-7364-009-0.

ŠIŠKOVÁ, Tatjana. *Výchova k toleranci a proti rasismu: [multikulturní výchova v praxi]*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2008. 273 s. ISBN 978-80-7367-182-2.

ŠOTOLOVÁ, Eva. *Vzdělávání Romů*. Vyd. 3., V nakl. Karolinum 1. Praha: Karolinum, 2008. 123 s., [24] s. obr. příl. ISBN 978-80-246-1524-0.

WOLF, Josef. *Člověk a jeho svět. II., Lidské rasy a rasismus v dějinách a v současnosti*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2000. 223 s. ISBN 80-246-0099-4.

Elektronické zdroje:

<http://www.ceskaskola.cz/2010/06/karel-kaprlek-zakladni-skoly-prakticke.html>

http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/skolstvi/tretinu-zaku-ve-zvlastnich-skolach-tvori-romske-deti-tvrdi-ombudsman_236705.html

http://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/III_Zprava_pripominky_1_11_2013.pdf

<http://zpravy.aktualne.cz/domaci/diskriminace-romu-stoji-cesko-rocne-miliardy-korun/r~i:article:649333/>

https://is.mendelu.cz/eknihovna/opory/zobraz_cast.pl?cast=71389;fit_w=1

<https://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/pgps/ikvz/podkapitoly/b02romove/17.pdf>

5. Přílohy

5.1. Příloha 1

Miroslava, 8. třída

já: Do tohoto rozhovoru nemusíš říkat nic, co bys nechtěla, pokud by se některé otázky týkaly něčeho, o čem nechceš mluvit, tak nemusíš.

M: Dobře

já: Nejprve se tě zeptám, kolik máš sourozenců, jestli nějaké máš?

M: Mám dvě sestry a jednoho mladšího bratra.

já: A jak máte velký byt, nebo kde bydlíte?

M: V Bytě.

Já: Jak jsou rozděleny pokoje?

M: Máme holčičí pokoj, pak další, kde spí mamka s bratrem, kuchyň, záchod, koupelnu.

já: Kolik let je bratrovi?

M: Sedm, chodí sem do školy do první třídy.

já: Když přijdeš domů, jak vypadá tvoje odpoledne mimo školu? Pomáháš s něčím například?

M: Pomáhám mamce. Máme pomalejší sestru, tak s ní něco dělám, nebo já chodím jako praktikant do Teen challenge, kde pomáhám s mladšíma dětma.

Já: Co tam s těmi dětmi děláš?

M: Třeba je tam učíme dělat si svačiny, někdy zavazovat boty, učíme je o Bohu. Máme tam třeba děti, který by se jinak toulaly, tak tam je čisté prostředí a tak. Některé děti i dostávají od klubu nějaké oblečení. Prostě se mi tam líbí, mám z toho dobrý pocit.

já: To je bezvadné. A ty teď chodíš do osmé třídy, máš tam nějaké kamarády, se kterými se bavíš i mimo školu?

M: Dřív jo, ale teď ne.

já: Co tě baví ve škole za předměty?

M: Mě baví matika, pak angličtina a přírodopis

já: A jaké máš vztahy s učiteli?

M: Někteří jsou fajn, ale s nějakýma to nejde.

já: To je tak asi všude, že? Ty jsi teď v osmé třídě, takže tě čeká ještě devátá, víš už třeba, co bys po škole chtěla dělat?

M: Možná se budu hlásit na jednu školu, kam chodí náš jeden vedoucí v klubu, jde o práci s dětmi, jakože bych pak mohla být něco- ono je to s maturitou a v té škole se zaměřují na sociální práci.

já: To je hezké, takže bys chtěla jít na střední školu, a pak bys chtěla dělat čistě to, co tě tam naučí, nebo máš třeba trochu jinou představu?

M: Co mě tam naučí. Chtěla bych dělat v tom našem klubu, pak třeba vedoucí. Nebo bych chtěla dělat třeba ve školce s malými dětmi.

Já: Máš nějaký záložní plán, kdyby tohle nevyšlo?

M: Nevím, nad tím jsem ani nepřemýšlela, vím, že tady je to takové lehčí, ale pak mám v plánu jako hodně zabrat a vím, že mi v tom třeba i v klubu pomůžou, a kdyby mi to nevyšlo, tak bych šla asi na něco s vařením, nebo tak něco.

já: A vaříš někdy doma?

M: Ne. Já na to nemám čas, protože já chodím úterky a čtvrtky do toho klubu a jako praktikant tam ještě chodím ve středu a v pátek.

já: A co dělají rodiče?

M: Uklízejí.

já: Oba společně? Na jednom místě?

M: Ne, každý jinde.

já: Myslíš si, že je pro tebe do budoucna škola důležitá?

M: Myslím, že jo, protože vidím, že je to potřeba. Taky vidím, že jsou lidi, kteří měli nějaký cíl a nakonec nemohli, protože se třeba moc nesnažili. Vlastně i mamka, táta ne, ten s náma nebydlí, ale mamka chce, abychom si udělali školu, abychom nedopadli jako ona. Počítá i s tím, že ještě v osmnácti teda budu asi ještě bydlet doma.

já: Tak to ti přeju, aby ti to vyšlo. Děkuju moc za tvůj čas, moc jsi mi pomohla.

Matěj, 7. třída

já: Do tohoto rozhovoru nemusíš říkat nic, co bys nechtěl, pokud by se některé otázky týkaly něčeho, o čem nechceš mluvit, tak nemusíš.

M: Jo.

já: Nejprve se tě zeptám, kolik máš sourozenců, jestli nějaké máš?

M: Mám bráchu a ségru.

já: A starší nebo mladší?

M: Brácha je starší, tomu je 14 a ségra je mladší. A vlastně mám ještě malýho bráchu. A já budu mít za týden narozeniny.

já: Tak to všechno nejlepší! A kde bydlíte?

M: V Radotíně.

já: Tak to asi jezdíš do školy dlouho, vid'.

M: Tak půl hodiny.

já: To není tak zlé. A tam máte teda nějaký byt?

M: Tam bydlíme jako na ubytovně, ale máme to jako barák.

Já: Jak jsou rozděleny pokoje?

M: Jdou tam 2 pokoje.

já: Co děláš po škole ve volném čase?

M: Buď jdeme hrát fotbal, nebo si hraju s malým bráchou.

já: A tomu je kolik let?

M: Dva roky.

já: Tak to je ještě opravdu malý. Když přijdeš domů, jak vypadá tvoje odpoledne mimo školu? Pomáháš s něčím například?

M: Vařím třeba, to mě baví.

Já: Baví tě i něco jiného ještě?

M: Hry na telefonu.

já: A co na telefonu hraješ nejradši?

M: Střílečky.

já: Tak to jo. Máš ve třídě nějaké kamarády, se kterýma se bavíš i mimo školu?

M: Jo. Akorát jsou tam skoro samý holky.

já: To je babinec, vid'. Co tě baví ve škole za předměty?

M: Tělocvik, hlavně hry, fotbal, florbal. Nejlíp mi jde fotbal.

já: Ten vlastně hraješ i odpoledne, tak máš trénink, že? Ty jsi teď v sedmé třídě, takže tě čeká ještě osmá a devátá, víš už třeba, co bys po škole chtěl dělat?

M: Na kuchaře.

já: A víš co je k tomu třeba? Třeba nějakou školu?

M: Nevím. Ještě jsem o tom tolik nepřemýšlel.

já: Máš na to ještě chvíli čas, to vymyslet, než skončíš na téhle škole.

Já: Máš nějaký záložní plán, kdyby tohle nevyšlo?

M: Chci dělat jenom toho kuchaře.

já: A co dělají rodiče?

M: Máma uklízí. A táta nepracuje.

já: Myslíš si, že je pro tebe do budoucna škola důležitá?

M: Jo.

já: Učíte se tady ve škole něco, co bys jako kuchař využil? Vařili jste tu něco?

M: Něco jo, ale už nevím, co to bylo.

já: Bavíte se někdy doma s rodiči nebo sourozenci, co byste chtěli jednou dělat?

M: Někdy jo, někdy ne. Ale nevím, co by chtěli dělat oni.

já: Tak ti přeju, aby ti to vyšlo. Děkuju moc za tvůj čas, moc jsi mi pomohl.

Dominik, 8. třída

já: Do tohoto rozhovoru nemusíš říkat nic, co bys nechtěl, pokud by se některé otázky týkaly něčeho, o čem nechceš mluvit, tak nemusíš.

D: Fajn.

já: Nejprve se tě zeptám, kolik máš sourozenců, jestli nějaké máš?

D: Tři. Nejstarší je brácha, pak ségry.

já: A jak máte velký byt, nebo kde bydlíte?

D: V bytě, máme tři místnosti a kuchyň

já: Když přijdeš domů, jak vypadá tvoje odpoledne mimo školu? Pomáháš s něčím například?

D: Já dělám zkoušky do klubu, takže se na ně učím.

já: Co to je za zkoušky?

D: Taneční.

já: Baví tě to?

D: Jo. Takový koníček.

já: To je moc hezké. Co tě baví ve škole za předměty?

D: Počítače, někdy i matika, a to je asi všechno.

já: A jaké máš vztahy s učiteli?

D: Třeba naše třídní je fajn, nebo pan učitel na počítače, s ním je sranda. Ale pár jich taky nemusím.

já: To je tak asi všude, že? Ty jsi teď v osmé třídě, takže tě čeká ještě devátá, víš už třeba, co bys po škole chtěl dělat?

D: Kuchař číšník.

já: A víš, co pro to musíš udělat?

D: To nám zařizuje paní učitelka.

já: Takže ta ti to zařídí a ty budeš dělat, co řekne?

D: No. A taky je každý rok den otevřených dveří, tak bych se tam chodil koukat do těch škol sám. Ten den nejdeme do naší školy a jdeme se kouknout tam.

já: Těšíš se na to?

D: Nevím.

já: A vaříš někdy doma?

D: Občas.

já: A co dělají rodiče?

D: Máma dělá v pizzerii a s tátou nežiju.

Já: Máš nějaký záložní plán, kdyby tohle nevyšlo?

D: Tak třeba k mámě do pizzerky.

já: Jako na brigádu na výpomoc?

D: No. Asi bych dělal pizzy, nebo já nevím.

já: Myslíš si, že je pro tebe do budoucna škola důležitá?

D: Jo, asi všechny předměty, proč bychom se to jinak učili? Asi v matice jsou některý ty věci asi zbytečný, ale jinak...

já: Dobře. Tak ti přeju, aby ti to vyšlo. Děkuju moc za tvůj čas, moc jsi mi pomohl.

Martin, 9. třída

já: Do tohoto rozhovoru nemusíš říkat nic, co bys nechtěl, pokud by se některé otázky týkaly něčeho, o čem nechceš mluvit, tak nemusíš.

M: Hm.

já: Nejprve se tě zeptám, kolik máš sourozenců, jestli nějaké máš?

M: Mám dvě ségry. Mladší.

já: A jak máte velký byt, nebo kde bydlíte?

M: Normálně. Čtyři místnosti.

já: Když přijdeš domů, jak vypadá tvoje odpoledne mimo školu?

M: Ukážu žákovskou, udělám si domácí úkoly, někdy ne, když nemáme. Pak jdu se psem. Občas do klubu.

já: Co máte za psa?

M: Yorkshira.

já: Do jakého klubu chodíš?

M: Do nízkoprahového klubu Husita.

já: Co tam děláte?

M: Chodíme hrát fotbal, keramiku děláme, chodíme na fotbalový turnaje.

já: Jak často tam chodíš?

M: Hlavně v pondělí a ve středu, někdy i ve čtvrtek.

já: A to tam trávíš celé odpoledne? Jak to stíháš?

M: Ne, to jsem tam třeba od dvou do půl čtvrté. A pak jdu na fotbal.

já: A potom?

M: Pak přijdu domů, najím se, vykoupu, občas zapnu televizi a jdu spát.

Já: Pomáháš s něčím doma?

M: Pomáhám ségrám, když je máma v práci, chodím se smetím.

já: Máš nějaké koníčky?

M: Fotbal, chodím každý den, hraju závodně.

já: To je dost nabitý program. Máš ještě nějaké kamarády ze třídy, se kterými se bavíš i mimo školu?

M: Jo.

já: Co tě baví ve škole za předměty?

M: Matika, a asi i chemie.

já: Ty jsi teď v deváté třídě, víš už třeba, co bys po škole chtěl dělat?

M: Kuchaře, nebo na sportovní management.

já: A co bys dělal radši?

M: A toho sportovního managera.

Já: Takže záložní plán je kuchař. Vaříš doma někdy?

M: Jo, trošku. Občas pomáhám mámě.

já: A co dělají rodiče?

M: Máma je vedoucí Zary, obchodu, a táta má kadeřnictví.

já: To je taky hezké. Neláká tě dělat něco, co oni?

M: Mě baví prostě sport hodně.

já: Víš třeba o jiných způsobech, jak si zajistit peníze po škole? Třeba brigády?

M: Jo, brigády, nějaká se najde.

já: Myslíš si, že je pro tebe do budoucna škola důležitá?

M: Hodně důležitá.

já: A baví tě to? Nebo jaký máš pocit z toho, že musíš chodit denně do školy?

M: Mě to baví, chodit do školy. Vstávám třeba v šest hodin, vykoupu se, nasnídám, jdu do školy. Baví mě to.

já: Máš něco, co tě baví ještě krom toho, co jsme už říkali, kromě fotbalu?

M: Playstation.

já: Co konkrétně?

M: Všechno.

já: Tak ti přeju, aby ti to vyšlo. Děkuju moc za tvůj čas, moc jsi mi pomohl.

Jana., 8. třída

já: Do tohoto rozhovoru nemusíš říkat nic, co bys nechtěla, pokud by se některé otázky týkaly něčeho, o čem nechceš mluvit, tak nemusíš. Nejprve se tě zeptám, kolik máš sourozenců, jestli nějaké máš?

J: Mám dvě ségry, Zuzanu a Sárku. Jedný je 16 a druhý 23.

já: A jak máte velký byt, nebo kde bydlíte?

J: bydlíme v 3+1 a jsme tam čtyři. Je to podnájem.

já: A je to blízko do školy?

J: Pár zastávek tramvají.

já: Když přijdeš domů, jak vypadá tvoje odpoledne mimo školu? Pomáháš s něčím například?

J: Pomáhám mamě uklidit, najím se a jdu ven.

já: Kam ven chodíš?

J: Chodíme do nízkoprahových klubů, tam prostě jsme, hrajeme různé hry s ostatními.

já: A baví tě to? Jak často tam chodíš?

J: Je to od pondělí do pátku, kromě středy.

já: Ty jsi teď v osmé třídě, takže tě čeká ještě devátá, víš už třeba, co bys po škole chtěla dělat?

- J: Už od malička jsem chtěla dělat doktorku.
- já: A víš, co je třeba udělat, aby ses jí mohla stát?
- J: Nevím, třeba jít na zdravku, na střední a tak.
- já: Takže bys chtěla jít na střední školu, a máš i nějaký záložní plán, kdyby ti to nevyšlo?
- J: Chtěla bych zkusit sociální práce.
- já: A proč ses rozhodla pro tu doktorku?
- J: Nevím, prostě jsem to chtěla už od malička, prostě jsme si na to hráli, takže proto asi.
- já: Dobře. A ty starší sestry dělají co?
- J: Ta šestnáctiletá chce se jít na automechaniku a ta starší je doma.
- já: Bavíte se, co sestra bude dělat, nebo jestli hledá práci?
- J: Ona je doma s dětma, a její manžel do práce chodí.
- já: A co dělají rodiče?
- J: Máma je doma, protože nemůže pracovat, má problémy se zádama. A táta je zedník.
- já: Myslíš si, že je pro tebe do budoucna škola důležitá?
- J: Jasně.
- já: A co tě třeba baví ve škole?
- J: No mě škola nebaví, ale musím chodit, abych se dostala někam dál. Jinak mi nevadí angličtina a matika.
- já: Tak to ti přeju, aby ti to vyšlo. Děkuju moc za tvůj čas, moc jsi mi pomohla.

Klára, 9. třída

já: Do tohoto rozhovoru nemusíš říkat nic, co bys nechtěla, pokud by se některé otázky týkaly něčeho, o čem nechceš mluvit, tak nemusíš. Nejprve se tě zeptám, kolik máš sourozenců, jestli nějaké máš?

K: Mám tři starší bratry.

já: A kolik jim je let?

K: Nejstaršímu je 34, prostřednímu 31 a nejmladšímu je 30.

já: Tak to už jsi vlastně jako jedináček, že?

K: To jo.

já: A jak máte velký byt, nebo kde bydlíte?

K: Je to 3+1, a hned tady u školy je kadeřnictví, tak nad tím bydlíme.

já: Tak to máš blízko. Když přijdeš domů, jak vypadá tvoje odpoledne mimo školu? Pomáháš s něčím například?

K: Pomáhám mamce, pak se připravím do školy.

já: A s čím třeba pomáháš?

K: S uklízením, někdy i s vařením, když je třeba.

já: A baví tě to vaření?

K: Jo.

já: Máš nějaké kamarády ze třídy, se kterými se bavíš i mimo školu?

K: Nějaký jo.

já: Co tě baví ve škole za předměty?

K: Tělocvik.

já: Tak to jsem tě vytáhla z oblíbeného předmětu, tak se omlouvám.

K: Dobrý.

já: To je tak asi všude, že? Ty jsi teď v deváté třídě, víš už třeba, co bys po škole chtěla dělat?

K: Sociálně právní školu, nebo jít na kuchařku.

Já: Máš nějaký záložní plán, kdyby tohle nevyšlo?

K: Nemám. Rozhoduju se mezi dvěma školama, tak to snad stačí.

já: A víš, co proto to musíš udělat?

K: Tak asi budu muset umět vařit, takže asi jít na nějakou školu, no.

já: A co dělají rodiče?

K: Mamka je v invalidním důchodu a táta jezdí s kamionem.

já: To se asi moc nevidíte, co?

K: Moc ne.

já: Myslíš si, že je pro tebe do budoucna škola důležitá?

K: Jo, ty předměty jsou celkem užitečný.

já: Tak ti přeju, aby ti to vyšlo. Děkuju moc za tvůj čas, moc jsi mi pomohla.

Kristýna, 9. třída

já: Do tohoto rozhovoru nemusíš říkat nic, co bys nechtěla, pokud by se některé otázky týkaly něčeho, o čem nechceš mluvit, tak nemusíš. Nejprve se tě zeptám, kolik máš sourozenců, jestli nějaké máš?

K: Mám jednu sestru.

já: Mladší nebo starší?

K: Starší.

já: Kolik je jí let?

K: Třicet.

- já: Tak to už má asi svojí rodinu, vid'?
- K: No já žiju s ní, protože maminka nám zemřela, takže žiju s ní.
- já: Aha, tak to mi je líto. A pracuje někde?
- K: Teďka je na mateřské dovolené, jinak je prodavačka.
- já: A jak máte velký byt, nebo kde bydlíte?
- K: Bydlíme ve Kbelích, to je docela daleko odsud, máme 2+1. Máme větší chodbu, menší kuchyň, větší pokoj a menší pokoj.
- já: A kdo tam všechno bydlí?
- K: Sestra, dvě děti malý mají, já a její přítel. A tat'ka bydlí taky s náma.
- já: Ty jsi teď v deváté třídě, víš už třeba, co bys po škole chtěla dělat?
- K: Já bych chtěla být kadeřnice, a nebo jsme měly se setrou takový nápad, že bych šla třeba na cukrářku, ona s tím nějaký větší plány, ale to ještě nemám moc rozmyšlený. Takže buď kadeřnice nebo obchodka.
- já: A co na té obchodní bys chtěla dělat?
- K: Hotelnictví.
- já: A potom bys chtěla dělat co?
- K: No, prostě v hotelu něco. Třeba recepční nebo tak něco.
- já: A víš, co bys proto musela udělat?
- K: Tak kdybych šla na kadeřnici, tak to bych šla na školu, ale musela bych si udělat nějak známky, já nemám špatný, ale musela bych si je ještě zlepšit. A na tu obchodku bych taky musela někam na střední. A to nemám jasný ještě.
- já: Když přijdeš domů, jak vypadá tvoje odpoledne mimo školu? Pomáháš s něčím například?
- K: Pomáhám hlavně sestře v domácnosti, hlavně uklízet, někdy i vařit třeba, pak chodím ven.

já: Baví tě to?

K: No, tak jako, spíš musím, ale něco mě i baví.

já: Kam chodíš ven, co tam třeba děláš?

K: Mě třeba hrozně baví malovat ostatní, vezmu nějaký make- up a maluju ostatní, když třeba někam jdeme. Třeba když jdeme s holkama do nízkoprahového klubu.

já: A nechtěla bys to dělat třeba i za práci?

K: No, to jsem taky přemýšlela, ale nevím, jestli by mě to potom bavilo, protože ze začátku mě to těší, že mě to baví, ale potom už by nemuselo, když bych musela.

já: Ty jsi zmínila ten nízkoprahový klub, chodíš tam často?

K: No v létě ani moc ne, to jsme spíš venku, tak chodíme třeba na Petřín, ale v zimě jsme v těch klubech. To je Ulita, Husita, jestli znáte.

já: Už jsem o nich slyšela. A co tam třeba děláš?

K: Můžeme tam být na počítači, hrát nějaký hry, povídat si s nima třeba o škole, o práci, že nám pomůžou, když můžou. Taky tam pořádají různé akce, teď bude v Ulitě nějaká Vánoční párty, kam pozvou třeba nějakýho zpěváka a tak.

já: Chodíš ráda na takovýhle akce?

K: Jo, je to zážitek, taková změna, no.

já: Co tě baví ve škole za předměty?

K: Tak jako čeština není tak špatná, zeměpis, přírodopis, to jsou takový jednodušší předměty, mě moc nebaví předměty, ale musím se je učit, aby ze mě něco bylo.

já: A co dělá táta za práci?

K: V dopravních podnicích něco.

já: Myslíš si, že je pro tebe do budoucna škola důležitá?

K: Tak základní škola je nejdůležitější, aby se pak mohlo jít dál.

já: Tak ti přeju, aby ti to vyšlo. Děkuju moc za tvůj čas, moc jsi mi pomohla.

5.2. Příloha 2

Daniel Hůle, Člověk v tísní

já: Ráda bych se zeptala, co děláte konkrétně za práci, co je její náplní.

H: Tak Člověk v Tísni se zaměřuje na péči o všechny stupně vzdělávání, já mám na starosti primární a sekundární vzdělávání. Pracujeme s dětmi, které jsou ve vyšších třídách základních škol, sedmá, osmá a devátá třída. Naše hlavní ambice je, aby pokračovaly nad rámec povinné školní docházky, ze základní školy na střední školy. Je docela zajímavá zkušenost z minula, třeba patnáct let před rokem 1990 byla desetiletá povinná školní docházka, tedy nikoli devítiletá, s tím, že se zkrátila základní škola na osm let, a součástí té povinné školní docházky byly i dva roky na střední škole. A když se pak podíváte na statistiky té generace, které se tohle týkalo, tak před i po, tahle generace vykazuje lepší statistiky co do nejnižšího podílu lidí s nejméně základním vzděláním. To znamená, že se ukazuje, že pokud se prodlouží povinná školní docházka i na střední školu, byť to nemusí být na celou dobu trvání střední školy, tak to vede ke statisticky viditelnému nárůstu vzdělanosti, a problémem je, že teď ta povinnost není, ty rodiny nejsou motivované. Když si člověk sečte skutečně ty momentální náklady na studium na střední škole, tak to je pro mnohé rodiny natolik vysoké, a ta perspektiva toho vzdělání je pro ně natolik abstraktní, tak ani ty děti ani rodiče nejsou motivované k tomu jít na střední školu, což předpokládá, že chuť jít na střední školu je zakódovaná, že to je axion, který tady prostě je. Ale s tím se lidi nerodí, to prostě vychází z toho, že ty rodiče to považují za naprostou samozřejmost, a pak tam všichni ostatní jsou. A pak jenom naprosto nepatrný množství lidí končí s tou základní školou, což jim vytváří budoucí handicap. Takže to je náš hlavní cíl, snažíme se zindividualit naši práci, snažíme se na té systémové rovině o prodloužení docházky.

já: To je skvělé, já jsem slyšela ohledně toho vzdělávání na středních školách, že u těch Romů existují určitá stipendia. Jak je to časté? Může je opravdu dostat každý Rom?

H: Ne, tak vůbec ne, tam je to hrozně problematické. My jsme před rokem 2010 rozjeli program s Italskou nadací na takzvaná retrostipendia. V současné době ten systém, který tu je, tak stipendium jde na školu, což samozřejmě vede k tomu, že ta škola nasaje ty děti - jakože formálně do toho vzdělávání, dostanou to stipendium, ale pak to dítě už vypadává

během standardních dvou, tří měsíců. Ty děti prostě vypadnou, ale ta škola už na ně má to stipendium a už je to nezajímá. Na tom se de facto vyprofilovaly některé školy, jedna známá střední romská škola, ta na tom má vlastně postavený byznys, kdy vykáže spoustu přijatých dětí, ve výsledku těch dětí tam chodí úplně nepatrné množství, ale z toho státního rozpočtu dostanou miliony na stipendia. Ten náš koncept byl postavený na tom, že rodina, která odchodila první rok, respektive to dítě, tak každý měsíc následujícího roku, kdy to dítě docházelo to té školy, tak ta rodina dostávala na pokrytí nákladů za školu, v předpokladu, že to dítě plnilo nějakou docházku a nějaký prospěch. Rozumě nastavené, tak aby to bylo reálné nebo racionální, a cíl byl, že kdo opravdu reálně chodil, tak pak se mu usnadnilo i to další chození, protože jak jednou člověk samozřejmě chodí, čím déle v té škole je, tím větší je pravděpodobnost, že tu školu dokončí. Takže snaha byla překlenout tu demotivační dobu.

já: A v tom období prvního roku to stipendium nebylo?

H: Nebylo, ale na konci toho roku rodina dostala dva tisíce korun naráz, jako za vysvědčení. To byla taková odměna, ke které oni směřovali, nějakým způsobem tohle fungovalo. Pak to převzala italská nadace, ale bohužel díky krizi se to utlumilo a v současné době není donor, který by to financoval. Bylo do toho zapojených 200 nebo 300 dětí a v řádech se vyplatilo x milionů a pozitivní dopad z našich zkušeností mělo. Ale právě že to bylo vykompenzované tím, že to bylo jenom za to, že to dítě do té školy chodilo. Ty programy, co jsou pod MŠMT, ty jsou nastavené na to, že to dítě nastoupí, zapíše se na střední školu.

já: A ty peníze se akorát utopí.

H: Přesně tak. Takže podle mě existují nějaký- možná IQ Roma servis dělá nějaký stipendijní programy, o kolik přesně nevím, nějaký menší stipendijní programy asi ještě existují, ale určitě ne v odpovídajícím množství, kolik těch potřebných je. Ale znovu – úplně upřímně- ty stipendia uplácejí ty rodiny, aby plnily funkci, kterou ostatní rodiny plní. To znamená, tlačit to dítě do pokročilého vzdělávání. Pokud by se prodloužila povinná školní docházka, ne dolů, jak je teď ve hře ve sněmovně, o tu mateřskou školu, což je úplně nepodstatné, ale nahoru, jako o dva roky, tak se statisticky vzdělanost chudých Romů strašně zvedne. To je prokazatelné z těch dat minulých. Bylo by to nejlevnější řešení, protože se to týká malého množství lidí. Ty střední školy, zvláště kam by ty děti mohly jít- to znamená, že spíš odborná učiliště zejí prázdnotou, ty děti potřebují, tzn., že by

de facto tam ty děti aspoň chodily, což vylepší vzdělání, školy by byly méně prázdné. A děti by měly lepší uplatnění na trhu práce.

já: K tomu trhu práce se pak asi ještě vrátím, ale ještě mě zajímá, jestli děláte nějaké projekty pro děti o tom zaměstnávání. Víím, že je samozřejmě priorita, aby děti šly ze základní školy na střední, ale když nejsou podmínky, nebo nechtějí pokračovat dál, tak jestli je informujete o práci.

H: My děláme několik aktivit, jedna je individuální práce s klienty a druhá je skupinová. Na ty workshopy máme celou škálu, to vám můžu dát dole příručku, kdybyste chtěla. Máme například workshop absolvent, pak další, který popisuje, jak to funguje všechno v životě, říká těm dětem, co je potřeba udělat ve chvíli, kdy jsou u vzdělávání v devítce, nebo na střední škole. To znamená, že všemi těmhle skupinovými skupinami se je snažíme připravit na okolnosti, který je budou čekat po skončení a nástupu do práce, jaké jsou podmínky podpory, jaké jsou možnosti zaměstnávání, k rekvalifikaci atd. Máme možnost v minulém projektu, který teď skončil, tak jsme podpořili asi 4 tisíce dětí, nebo tak nějak. Takže je to vlastně velký množství dětí, kteří takovouto podporu dostali, ale je jasný, že děti, který se účastní 2-4 hodinového workshopu, tak ten vliv té podpory není jakoby tak výrazný. Proti tomu ta individuální práce, kdy se snaží ti pracovníci, poradci s těmi dětmi pracovat na jejich kompetencích, dovednostech, posilovat to, co jsou jejich slabé stránky tak, aby na to studium nebo na trh práce byly připravenější. Tam je zase ten objem osob nesrovnatelně menší, řádově několik set, ale zase ta podpora je daleko hlubší.

já: To je jasné. Vy tyto workshopy děláte tak, že děti mohou přijít, nebo chodíte vy za nimi?

H: My se domlouváme se školami, ty si nás pozvou, a my tam děláme buď s celou třídou, nebo oni vyčlení z několika tříd dětí, které to potřebují nejvíc, a my uděláme skupinu jen z těchto dětí.

já: Ale ne se všema paušálně?

H: Někdy se všema, někdy ne, záleží taky na tom, do jaké školy jdeme. Na některých nemá smysl pracovat se všema dětmi, na některých segregovaných školách to naopak smysl má. A pak jsou školy, kde těch znevýhodněných dětí jsou 5-10% ve třídě, tak je spíš lepší jakoby pracovat s jednotlivci. Tam je zase důležité, že si člověk musí dávat pozor na to, aby ty aktivity neměly segregační aspekt, takže jde o to, aby učitel nebo ředitel školy

řekl: „Ty, ty a ty potřebujete speciální aktivitu.“, je blbý, takže to fakt se děje spíš ve výjimečných případech a většinou to absolvujeme se všemi žáky.

já: Máte nějakou zpětnou vazbu na tyto činnosti?

H: U té skupinové práce to vlastně není. My tam většinou na začátku, zvláště když to je C'est la vie, tak na začátku máme něco, kdy zjistíme nějakou kompetenci, pak po 4 hodinách zjišťujeme, jestli ty děti v otázkách, který před tím nevěděly, je už vědí líp, ale to pak je samozřejmě ne úplně relevantní, protože když je ta dovednost testovaná hned po tom, co byla sdělená, tak je větší šance na ten úspěch. Ideální by bylo, abychom tam přišli za týden nebo za měsíc a zkusili to, ale to už nám- de facto na tu výzkumnou část- nikdo peníze nedá. Takže upřímně řečeno relevantní měření není, a pokud jde o tu individuální práci, tak to máme databázový systém, kde máme kategorizovaný typy podpor. Jedna typická podpora je zprostředkování zaměstnání, podpora vzdělávání, asistence, restitendum, atd.

já: To za vámi musí zase dojít sami, nebo jak to funguje?

H: Buď je to tady v kanceláři, nebo my jdeme za nimi, což je na individuální domluvě. Tam to záleží na tom, jestli rodiče podporují to dítě v tom studiu, nebo to to dítě dělá tak trochu inkognito, protože zase s rodiči to nekonzultuje doma. Každopádně ten pracovník o každé spolupráci s tím klientem o každém úkonu udělá záznam a pak se vždycky vyhodnocuje ta spolupráce. Když to bylo zprostředkovávání vzdělání, tak se zjišťuje, jestli nastoupilo to dítě do školy, zda tam vydrželo aspoň měsíc. Pokud ano, tak se to uzavře jako úspěšné, tam je to relativně jednoduché. V retrospektivě to bylo tak, že to dítě mělo striktně stanovené, že musely dokládat vysvědčení, musely dokládat prospěch, docházku. Tam jsme dost důsledně sledovali, jak to dítě studuje, podle toho programu, jak se to zlepšovalo a podobné. A pak jsou takové složitější zakázky, jako je třeba asistence, kdy je to dítě například na střední škole, nemá konkrétní zakázku, s čím by chtělo pomoci, ale tak nějak se snažíme ho kontaktovat, čas od času se ho zeptat, jestli je všechno v pořádku, tomu říkáme asistence. Tato asistence – její úspěch- je diskutabilní s tím, jak to vyhodnotit, nicméně snažíme se o to, abychom zabránili tomu, že to dítě selže a pak za námi půjde až když je vyhozené.

já: Ten dohled je občas i preventivní.

H: Přesně tak, to je typicky preventivní zakázka. Tím se snažíme předcházet těm problémům, aby ta situace nenastala. Takže tam pokud to dítě má o to zájem, tak tam to, myslím, funguje, a daří se to, že děti ve chvíli, kdy se objeví nějaký problém (čtvrtletní hodnocení atd.), tak to je přesně to období, kdy je ti naši pracovníci oslovují. V tu chvíli se začne rychle pracovat. Například se vyčlení nějaký dobrovolník, který v té rodině doučuje atd. Ale pokud bychom zase měli říct, jestli ty děti, se kterými jsme pracovali, pak na trhu práce jsou úspěšnější, tak to nejsme. To je delší časový horizont, tak na to nikdo nedá peníze, abychom to opravdu reálně mohli vyhodnocovat. To sahá až za hranici nějakých obecných pravidel spolupráce s klientem, protože už se člověk dotazuje invazivně, na jeho situaci zvláště, když on skončí blbě, tak o tom nebude chtít mluvit a tak. Ale jakoby se snažíme nastavovat tu naši práci tak, aby byla měřitelná, aby měla nějaké uvěřitelné cíle a když se těch cílů daří dosahovat, tak je to dobré.

já: To ano. Narazili jsme na podporu rodičů. Tyto projekty jsou pro děti zadarmo, že?

H: Jasně.

já: Když rodiče nepracují a ta motivace do vzdělávání tam není, jsou nějaké programy na propagaci těchto projektů?

H: Tak jako naprostá většina dětí pochází z rodiny, kde ti rodiče, alespoň jeden nepracuje. To tak prostě je, ještě od roku 2009 díky hospodářské krizi, zvláště Romové jsou zasaženi tím, že práci neměli. My si zakládáme na tom, že působíme dlouhodobě v té lokalitě, takže o těch službách se dozvídají i děti ze stran vrstevníků, nebo když pracujeme s rodičema, tak nabízíme i tuhle službu. Takže pro propagaci této služby používáme letáky úplně výjimečně, tam fakt není důvod, protože se jedná o lokality, kde působíme od roku 2005. Takže tam ti jednotliví lidé jsou sami o sobě institucí, že to není Člověk v tísni, ale znají pána, tam zase někoho jiného a tak.

já: Ono to asi funguje i lépe s konkrétním člověkem, než s institucí, že?

H: Funguje to lépe, a hlavně v komunitě. Tam jsou také programy trochu jiné než jsou pro děti ze sídliště. tm máte anonymní místo pro nové kluby, kam přicházejí děti, které se na začátku neznají, a sami nic neví. Když přijde do klubu dítě z komunity, většinou už znáte jeho rodiče, bratrance a já nevím koho. Anonymita tam nehraje žádnou roli, naopak to, co se považuje v těch nízkoprahových klubech, neptat se na soukromí a být tam jen s ním a život okolo není, tak v komunitě se ptají třeba jak se má máma a podobně.

já: Takže je to tam víc jako rodina?

H: Jo, přesně.

já: Jak pomáháte dětem se připravit na tu profesní volbu?

H: To je hodně těžké, protože segment středních škol se moc netransformoval ještě na ten potenciální vývoj pracovního trhu. To znamená, že se u nás tradičně nabízejí některé obory, které nemají moc velkou perspektivu. My se snažíme o to, aby lidi směřovali do profesí, které využijí. Typicky třeba auto lakýrník, nebo nějaká profese tohoto typu. Taky někde, kde se jen tak nenahradí ten lidský faktor, lidi ještě v autech jezdí, zatím nejsou autopiloti, a lidi budou bourat a oťukávat se atd. Zároveň chudí lidi více auto točí, kupují si horší auta. Takže jde o to, aby se po vyučení něčeho, to mohli reálně využít, třeba i na nějaký melouchy. Aby i v rámci té komunity byli nějakým způsobem využíváni a užiteční. To znamená automechaniky, lakýrníky, kde to je drahé, auto je reznoucí, a poladění toho auta je přesně to, co zakázka, a žádný stroj to neudělá. A nikdo vám nebude opravovat auto, které je 20 let staré, ale přesto to někdo chce mít opravené. Typicky jsou to dále kuchař- číšník, to jsou profese, po kterých je vždycky poprávka, barman také.

já: To říkaly hodně i děti, se kterými jsem mluvila.

H: Je to zase něco, po čem je poptávka, kadeřnice například taky. Ještě jakžtakž jde cukrářka, i když je lepší ten kuchař. Tam je větší šance. Na druhou stranu jsou ty chudinský komunity strašně fixované na to jídlo, takže když někdo dělá v nějakém hotelu a může si nosit jídlo domů, tak je to velká hodnota, kterou třeba nukleární rodiny příliš neocení, ale ty širší zase ohromně. Naopak obor šička je dneska malý, je tu jen několik krejčovství, ale tam si hodně vybírají, takže... Takže se jedná o to odstínit ambice většinové společnosti v tom, že člověk musí mít maturitu nebo vysokoškolský diplom, to je u těchto dětí nereálné. Se základní školou, kam chodí, s prostředím, kde jsou. Jde o to, aby to vzdělání bylo co nejreálněji uplatnitelný. A to jsou dvě hlavní tendence, které se snažíme v té naší práci zohlednit.

já: Bere se v potaz u toho povolání, aby ten člověk měl v té komunitě i nějakou prestiž?

H: Problém je, že ačkoli většinové mínění může něco ovlivnit, tak většinou lidi mají trochu romantizující tendence přemýšlení o těch chudinských lokalitách. Ale tam tam jde

hlavně o peníze. Základním atributem úspěchu jsou peníze, jsou zlaté řetězy, a nesnáze těchto atributů dosáhnou taxikáři v Praze, kteří si vydělají opravdu třeba 30-40 tisíc měsíčně. To znamená, že ten, kdo dává na odiv, že na to má, že se má dobře, že jezdí v novém autě, že má doma gigantickou televizi, o kterou se většinová společnost často ani nezdá, jak je velká, tak to je někdo, ke komu ostatní vzhlížej, což zase ovlivňuje vnímání ostatních. Takže oni sledují svou kariéru i očima, jak si co nejrychleji vydělat co nejvíce peněz. A tam samozřejmě funguje nějaký zločin, takže je důležité ty děti odklonit od toho, aby šli dělat něco, kde mohou rychle vydělat, ale ne úplně čistou cestou. Ale vždycky za tím musí být vidina toho výdělků, kdyby tam byla vidina toho, že budou něco umět, že budou dobří, ale nepřinesou domů žádné peníze, tak nebudou mít respekt žádný v té rodině.

já: Zažila jsem, že když se malé děti naučily třeba na flétnu, tak byly u ostatních obdivované, ale to si neplatí u dospělých Romů, že?

H: Třeba pokud umí street dance, krásně tančí, tak jsou obdivováni, ale u teenagerů, ne u starších. Ty trendy jsou například z televize, jako u většinové společnosti. Jinak ty chudé rodiny jsou strašně nevyrovnané, což vede k tomu, že jejich průměrný měsíční obrát je strašně velký. Žijí draze, často jen proto, že konzumují neefektivně. Takže když jsou ty peníze, tak je to klíčové a to je to hlavní. Taková romantická představa je, že romové nedávají své staré do domova důchodců. To je pravda, ale důvodem také je, že ten důchodce je jeden z mála lidí, kteří mají nějaký stabilní příjem, a ty děti se často před důchodem přetahují, u koho bude ten rodič bydlet, po výplatě se už zase chtějí točit, aby se vystřídali v té péči. Takže když se na to člověk takhle podívá, tak to není až tak krásný svět. Ne, že by model dnešní společnosti byl nějak hezčí, ale není to romantická touha mít a postarat se o svého předka ve všech případech. Samozřejmě takoví také jsou. Ale často ty peníze jsou tam klíčový hybatel nahlížení na lidské vztahy a podobně.

já: Četla jsem, že přístupem k jídlu, kdy ho vyhazují, než aby si ho uložili a ohřáli, taky ztrácí část financí. Je to dost neekonomické. Řešíte nějakou osvětu i v tomto ohledu?

H: To je neřešitelné. Dvanáct let jsem v tomto ohledu pořádatal velký tábor z chudých rodin, a my jsme z katolické rodiny, takže u nás se vždycky dojíдалo, ještě babička byla v koncentráku, takže to pro ní bylo neakceptovatelné a ohřívání jsme atd. Pro mě to bylo ze začátku hrozně těžké to skousnout, pak to tolerovali oni u nás, když jsme ohřívání, ale že by se nám podařilo je změnit, to ne. Oni skutečně jsou schopní ty rodiny uvařit ohromný

množství jídla, drahého. A co se nehodí vyhodit a druhý den zase jít kupovat. A to jim nevysvětlíte, že kdyby si to ohřáli, tak ušetří náklady na stravném. V těch rodinách, i opravdu chudých, se vaří dvě tři jídla, protože někdo má radši řízek, někdo párky a někdo sladký knedlíky. A když tehdy rodiče volali těm dětem na tábor, tak jediné, co řešili, bylo: „Co jsi dneska jedl, co včera a co budeš jíst zítra?“. A ty děti se ptaly, co vařili zase oni doma. Klidně čtvrt hodinový telefonát je o tom, kdo a co jedl. Jídlo je extrémní symbol neefektivního fungování těch rodin. Ale žádné programy na efektivní fungování rodin, jak nakládat s financemi, to není.

já: I většinová společnost by kolikrát něco takového potřebovala.

H: Potřebovala, ale vemte si seniory, kteří jsou reprezentativní skupinou i té chudé množiny obyvatel, tak ti jsou schopni vydržet s penězi na jídlo řádově déle, než vydrží chudé romské rodiny. To tak je. Senioři spočítají každý padesátník u housky, neexistuje, že by se vyhodilo jídlo, které se nedojedlo. Z mého pohledu je to odporné, protože se vyhazuje něco, za co by jiní lidé dali strašně moc.

já: Jasně, například lidé z dalších projektů například v Africe, uprchlíci a podobně.

H: U jiných lidí to určitě vytváří silný antagonismus, protože to je jakási deligitimizace té potřeby. Potřebují vaše peníze, když s nimi takhle plýtvají? Ale nedá se to změnit. To je strašně silně kulturně zakořeněný prvek. Samozřejmě už jsou rodiny, které jedí normálně, ohřívají jídlo a podobně, ale ta cesta od takovýchto tradic je strašně dlouhá.

já: Jaký je přístup Romů k práci na černém trhu, snažíte se v rámci projektů s dětmi s takovou prací něco dělat?

H: My se primárně snažíme těm rodinám pomoci s tím, že po nich chce někdo peníze, na které nemá nárok. S exekucí a pohledávkami, které jsou nezákonné. S tím se jim snažíme ulevit. Často ti chlapi dělají práci načerno a podobně, my to nezprostředkováváme, ale ani s tím nebojujeme. Protože je to často důsledek přísné regulace trhu práce, kdy platí ekonomická teorie o averzi ke krizi. Čím je to menší ekonomický subjekt, tím větší má averzi k tomu riziku. To znamená, že když si vezmu Roma a půjdu ho zaměstnat do Tesca, tak to zkoumat nebudou, protože mají takové velké procesy, že když ten člověk selže, pro ně není ohrožením. Když bych šel ale do samoobsluhy, kterou provozuje nějaký živnostník, který má dva zaměstnance, tak toho Roma nikdy nezaměstná, protože on má tu averzi ke krizi enormní. A pak je široká škála,

kdy my děláme pracovní poradenství, snažíme se ty lidi zaměstnávat, a to spíše ve větších firmách, protože tam to opravdu problém není. Problém je, že mají nízkou kvalifikaci, takže jsou na pozici plniče regálů, skladníka atd. To nejsou profese, kde se dá moc růst, kde je nějaká perspektiva a kde je člověk motivovaný. Navíc hodně klientů jsou takoví nabroušení, takže jakmile se na ně někdo podívá, tak je to rasismus a urazí se a není to úplně jednoduché. A pak ty brigády jsou dobré v tom, že oni potřebují peníze na ruku, ideální je, aby je měli co nejčastěji vyplácené. Když žijete nestabilně, tak měsíc žít bez a pak je dostat naráz a naráz peníze utratíte během dvou tří dnů a zase dlouho žijete bez peněz, tak je mnohem lepší dostávat peníze na ruku. A tomu se ti legální zaměstnavatelé nedokáží přizpůsobit, protože je to pro ně proceduálně drahé. Takže z mého pohledu není práce načerno problém toho člověka, ale toho zaměstnavatele, že ta firma něco takového umožňuje a vytváří tady daňový únik. Ten člověk se přizpůsobuje podmínkám, které jsou tu nastavené, sám nemá tolik možností, protože chce tu práci aspoň nějakou. Nemůže říct: „Tak mi dáte pracovní smlouvu, pak mi dáte půl hodinu na pauzu.“ Oni nejsou v tom postavení, aby si mohli něco diktovat. Takže se přizpůsobují okolí, firmy takhle nějakým způsobem fungují a za mého pohledu ta práce načerno nefunguje tak špatně, jak by se dalo očekávat. Zaměstnavatelé zase vědí, že kdyby podváděli a nevypláceli, tak se to rozkřikne a nikdo pro ně pracovat nebude. Takže je to kontrakt, který s přimhouřenýma očima státu funguje. Velké peníze se v tom také neztrácí, protože ti lidi mají většinou x dětí a nakonec by se jim to na daních vrátilo, protože si nikdy nevydělají tolik, aby to pokrylo daňové slevy, které mají z titulu počtu dětí. Víme že se to děje, nepodporujeme to, ale nebojujeme proti tomu aktivně a neřešíme to jako zásadní problém. My ty lidi varujeme, že si tak například nespoří na důchod, což je důležité. Neplatí si pojištění, i když jim říkáme, že to je důležité, snažíme se je v tom podporovat, ale nemůžeme jim to přikázat.

já: Jak se k tomu staví ty děti? Když to vidí doma, řeší, kde a jak táta pracuje?

H: Ne, to vůbec. Podobu zaměstnání vůbec neřeší. tam je tak zvnitřněné to, že je v práci, že je to jedno.

já: Jsou rádi, že mají vůbec práci.

H: Jasně, řeší si, kolik dostane, ale ne, jaký papír k tomu podepsal.

Jakub Sachr, Tady a teď

Já: Chtěla bych se zeptat, co děláš za práci, co je její náplní.

S: Jsme organizace, která se zaměřuje na podporu vzdělání, doučujeme menší děti, mentorujeme starší děti. Máme předškolní klub, dámský klub a volnočasový klub, který není každý den. Tohle je alternativa zájmového kroužku, když v rodině nemají peníze na to zaplatit si komerční kroužek. Je to jednou týdně a chodí v té lokalitě do prostor, který má ten klub pronajatý tam s nimi nějakým způsobem pracujeme. Naším cílem je zvýšit vzdělání v rodinách, které jsou v sociální bídě. Je to šance pro tu generaci, aby se jim teoreticky zvýšily šance na trhu práce, jelikož je dost těžké sehnat práci jen se základním vzděláním. Děláme s dětma od raného věku a provázíme je systémem vzdělání až po ukončení na střední škole. Dělám to pět let s pauzou na cestování. Děláme i terénní práci, doučování v rodinách, doprovázení klientů na úřady a tak podobně.

Já: Jak se zaměřuješ na žáky základních škol?

S: My už ty děti vytipováváme v průběhu nižších tříd, často se stává, že v rámci doučování se to časem překlápí do toho mentoringu. Většinou je to během deváté třídy, nebo v druhém pololetí osmé třídy. Tam se začíná pracovat s motivací a poznávají se silné stránky toho dítěte, čemu se může věnovat, na co je šikovné a vůbec aby získal širší pojem o tom, co by mohl dělat, jaké jsou k tomu třeba platové podmínky a tak. Potom na konci toho prvního pololetí řešíme, kam si podá přihlášky a tak.

Já: Říkal jsi, že to neděláte pro všechny, že si vytipováváte děti, které už třeba někam dochází.

S: Ale můžou to být i děti, které doučování neměly a nejsou podchycené, naopak se na ně zaměřujeme, nabízíme k tomu asistenci třeba při posílání přihlášek na střední školy, to je normální zakázka. To ty děti oslovujeme my. Vlastně ve všech službách oni oslovují nás, ale ta možnost mít středoškolské vzdělání je- ne výjimečná, ale není to standardní věc. Takže ty děti o tom často ani neví, v těch školách je o tom informují, ale jen základní informace. V tom svém prostředí je referenční skupina, kde není moc středoškoláků. To je u holčín vyřešeno tak, že moje kolegyně má dámský klub, volnočasová aktivita jednou týdně,, a tam dochází holčiny od věku 13 a výš, ona s nima pracuje i na tom, aby na tu střední školu šly. Zároveň tam dochází ke střetu s těma, co na tu střední školu chodí, takže ty mladší vidí nějakou zpětnou vazbu, je tam vzor, v rámci sociální sítě, že je tam člověk,

který ví, jak to v té škole funguje, už se tam orientuje. Dalším levelem jsou ti, kteří už tu školu dodělali a chodí tam referovat i po dostudování. Už třeba rok pracují někde stabilně. Já mám třeba doučování kluků, kteří jsou teď v deváté třídě, takže jsem je informoval, co dělat i tímhle směrem, že se můžeme dojit podívat na den otevřených dveří. Základní školy fungují různě, někdy to ti výchovní poradci dělají dobře, snaží se na ty střední školy děti verbovat, protože mají na těch odborných školách málo dětí.

já: Máš zkušenost, že by ty střední školy neměly zájem o romské děti?

S: Tady je situace taková, že náš klient má možnost vybrat si ze dvou, možná tří škol. Je to kvůli tomu, že ty děti jdou ze základní školy XX, což je praktická základní škola. Tam jsou prostě žáci se speciálníma vzdělávacíma potřebama. Je to pro děti, které jsou sociálně znevýhodněné, nebo mají nějakou mentální retardaci a podobně, což je malé procento. A z této školy XX můžou jít jen na střeň školu XY, což je škola, kde se učí i zámečnictví, pod názvem zámečnické práce, což je o maličko lehčí, horší kvality o trochu, ale zaměstnavatel spíš neřeší, co z těchto dvou oborů má uchazeč vystudováno. Ale to stavební učiliště má nedostatek žáků, takže tam můžou jít i děti, které mají speciální vzdělávací potřeby. Neukončily devět tříd, nebo skončily v osmé třídě, nebo i v sedmé třídě, když propadly na prvním i druhém stupni. Takže oni mají vystudovaných devět let, ale nedochodí všechny třídy. Tím pádem mají možnost jít jen na ěčkové školy (typu E nebo H)¹⁸. Holčiny mohou jít buď na tu XY, kde jsou pradavačské práce, a nebo můžou jít na hotelovou školu, kde je číšník- servírka, ale tam už je třeba tlačení, a jdou tam holčiny, které mají dobré známky a nějakou vůli. Není totiž snadné tam chodit a ustát to tam v kolektivu. Nebo můžou jít na vedlejší pracoviště hotelové školy, kde můžou jít na pekaře, cukráře a tak. Tam ale moc nechodí. Máme ale i děti, které jsou na maturitním oboru, na dopravce, to jsou ale kluci, kteří jsou už dost integrování Romové, do kterých bys to neřekla. Ty už v rodině nějakou podporu mají a ti kluci mají na to tu maturitu

¹⁸ H: Střední odborné vzdělání s výučním listem. Jde o profesní přípravu v tradičních učebních oborech středních odborných učilišť. Absolventi získají výuční list a mohou pokračovat v nástavbovém studiu k získání maturity. Délka vzdělání je 3 roky.

E: Nižší střední odborné vzdělání s výučním listem. Jde o odborné (profesní) vzdělání v oborech s nižšími nároky na všeobecnou a odbornou přípravu. Absolventi získají výuční list a jsou připraveni pro výkon jednoduchých prací v rámci dělnických povolání. Po absolvování je velmi problematické pokračovat v nástavbovém studiu k získání maturitní zkoušky. Doba přípravy je 2 nebo častěji 3 roky.

zvládnout, což moc z ostatních nemá. těm vyhovuje systém praxe, která je dost opakovací. Ale celkem je těch možností malá škála. Moc toho není.

já: Jak jim konkrétně pomáháš, jak si vybrat povolání?

S: To je těžké, protože v patnácti neví nikdo, co chce dělat. ty děti se řídí hodně tím, že se dívají, kam třeba chodí jejich příbuzní, nebo by třeba chtěli obsluhovat v hospodě nebo restauraci, nebo pomáhají doma s vařením. Takže jdou na kuchaře nebo kuchařské obory. V těch horších oborech začínají třeba delší dobu mytím nádobí v té práci, než se posunou dál, ale jinak můžou dělat to, co v těch háčkových oborech. Každopádně s dětmi proberu, jaké jsou možnosti, kam jít na školy, oni by chtěli třeba i na jiné obory, ale je třeba jim nějak střízlivě vysvětlit, že by to nezvládly, nebo je tam ani nevzali se známkami, co mají.

já: Je velký rozdíl dělat s dětmi ze základní a praktické školy?

S: Děti na té praktické škole vychází z deváté třídy a mají znalosti tak sedmé třídy základní školy. Ale pak máme i základní školu, kam chodí hodně dětí, které nejsou integrované, a aby ti učitelé to zvládali a něco všechny naučili, tak se kvalita této školy dost snížila. A protože se snaží pracovat s tím materiálem, co mají, tak to mají těžké, a já si nemyslím třeba, že to dělají dobře. Byl tam třeba kluk, který chodil dva roky na němčinu, ale nenaučil se vůbec nic. Vyšel s jedničkou z němčiny ze základní škole, a až na té střední škole zjistil, že neumí vůbec nic. Bylo to kvůli tomu, že ten učitel na to kašlal. Ale celkově v tom je opravdu rozdíl v sedmé třídě jsou ty osnovy úplně jiné, ty děti se nenaučí nějaké základní věci. Na těch oborech háčkových, tam třeba nejsou tyto děti ani přijaté, protože by to nezvládly.

já: Snažíte se tedy nějak kontrolovat třeba i učitele, pokud jsou učitelé na praktických školách už třeba vyhořelí?

S: Ne, že bychom je kontrolovali, ale spolupracujeme s nimi v rámci toho doučování. Podmínkou toho doučování je, že je do toho zainteresovaný i ten učitel. Já si pamatuju, že když se dělají individuální plány, tak se chodí i za učiteli. Ted' máme nově i takový dotazník, kde je třeba docházka, účast na školních akcích, prospěch, pozornost při hodinách, aktivita. A ten učitel tam na to má několik jednotlivých stupnic, aby bylo vidět, kde se třeba zlepší. A aby bylo vidět, jestli ta služba má nějaký přínos.

já: Takže taková zpětná vazba.

S: No, vždycky to bylo ústně a teď už i papírově. Má možnost se k tomu vyjádřit i jako rovnocenný partner. V rámci toho setkávání, které probíhá 3x za pololetí tak je při seznamování s touto službou i z jakého prostředí to dítě pochází, takže mu dojde spousta věcí, třeba jako proč nemá ponůcky, když ostatní děti je mají, proč prostě matka nemá na začátku roku blbou pětistovku na sešity na celý rok. A ty jim řekneš, že má to dítě další čtyři sourozence, takže pro tu rodinu je to velký výdaj. Spousta věcí i v té obecné rovině těm učitelům třeba dojde, i když my jim samozřejmě nemůžeme říkat více osobní věci, že jim to pomůže pochopit svět toho dítěte, a jak to má často opravdu těžké. Ne vždy to funguje, ale když má ta rodina zájem, tak jim pak třeba vyjdou víc vstříc. Takže tímhle způsobem si myslím, že je ovlivňujeme. Ne že by to dítě třeba pozitivně diskriminovali, ale třeba zohledňují to, že je to cigán, doma se mluví napůl cigánsky a napůl česky a slovensky a nikdo není rodilý mluvčí češtiny, nikdo tomu dítěti neopraví diktát, vyjmenovaný slova, oni se učí úplně jiným jazykem. To dítě se tady narodilo, ale z jazykového hlediska je to jako cizinec. Nemá šanci napsat češtinu, protože by se mělo učit češtinu jako cizí jazyk a ne rodilý mluvčí.

já: To se někde dělá, ta výuka na prvním stupni v romštině, ne? Nebo aspoň v prvních třídách někde.

S: Já s tímhle nemám zkušenost. Tady je problém, že ty děti neumí pořádně ani romsky. Oni třeba 60-70% umí česky, ale romsky umí, ale neumí její psanou formu. Takže umí jen velmi málo, a to ještě v každém státě je romština jiná. Ta romština na škole není až tak nutná, spíš jde o ten přístup učitelů, kteří učí podle osnov, ale mělo by se k těm romským dětem přistupovat jako k cizincům, co se neučí mateřský jazyk.

já: Takže klíčem by bylo podle tebe i zaměření se primárně na ten jazyk?

S: Hm, protože ti učitelé v tom pak selhávají. V další třídě se to s nimi už veze. V té rodině se mluví také jinak, než v české rodině.

já: Vidiš i nějaké nevýhody, toho, co děláte?

S: Nevýhoda je, že děti mají možnost volby. My jsme tu možnost neměli, vyrostli jsme v jiném nastavení. A u mě neexistovala možnost, že bych přestal třeba na střední škole chodit do té školy. I když se mi nejvíc nechtělo, tak jsem musel. A tyhle děti tu

možnost mají. Rodiče, i když chtějí, tak děti nedonutí. Děti nemají ten vzor, pak je to spojené i s tím, že to studium je nějakým způsobem náročné a ti kluci mají možnost jít makat s tátou načerno, takže do školy nejdou, nebo holčiny zas pomáhají mámě doma, starají se o mladší sourozence, pak mají brzo dítě a starají se o domácnost. Život mladého člověka začíná už v patnácti, kdy vyjdou základní školy. A pro ně je ta střední škola jako pro nás vysoká škola, a to je už dneska taky skoro automatické. Pro ně je to už taková nadstavba, a ty děti se pak občas seknou a nechťejí chodit. Někdy se stane, že je doma nepodpoří a pak s tím skončí. Hodně je to u kluků, holčiny jsou takové odolnější. Měli jsme třeba holčinu, která se učila na kadeřnici, kde se něco stalo v té třídě, něco se ztratilo. Samozřejmě to šlo hned za ní, protože tam byla jediná tmavší. Ale ta holka je- nic by neukradla, už ji známe. Většina holek by se na to vykašlala, ale ona přestoupila na jinou školu a tu dochodila. Ale zase bylo dražší dojíždění, ale zvládla to.

já: Když jsi zmínil tu černou práci, diskutujete s dětmi o téhle možnosti?

S: Spíš ne, já jim spíš vysvětlím, jaké negativní nevýhody to má, že se nějakým způsobem porušuje zákon, ale když je ta rodina zadlužená a mají exekuce, ten exekutor jim nechá jen životní minimum. Tak má ve finále ta rodina ještě míň, než dostanou na sociálních dávkách, takže se potom uchyluje k černé práci. Klienti jsou často zadlužení tak, že už nemají šanci to za svůj život splatit, takže jsou demotivovaní ke splácení, když to stejně v životě nesplatí. Takže jim je i jedno, že mají exekuci třeba na důchod, z kterého se jim určitá část strhává. Je to i jejich chyba, ale jsou často i cíleně vyhledání nebankovními společnostmi. Takže jsme u lichvy. Takže ten člověk nějakým způsobem selhal, stát ho v tom nepodpoří, takže je na dávkách, které nedostačují. A dneska velké firmy zaměstnávají načerno, jednak ví, že je to pro ně výhodnější, kvůli neodvádění daní, ale i pro toho zaměstnance. Ti tam jsou pak zaměstnaní i dlouhé roky.

já: Myslíš, že je dost černé práce pro ty, kteří to takovýmhle způsobem potřebují?

S: Je. Naši klienti mají možnost jít do práce většinou jen přes nějakou agenturu, protože ty fabriky prostě jinak neberou. Ta agentura si bere provizi a klientovi dají úplně minimální mzdu, což je dost nevýhodný. Takže raději jdou pracovat načerno, některý firmy je zaměstnávají takhle x let a oni tam mají i dobré peníze, vydělají si, aby jim to i stačilo. Takže je spíš špatně nastavený systém.

já: Počítají děti s tím, že by kromě na střední školu, mohly jít někam pracovat načerno?

S: Ti kluci jsou do toho tlačeni tou rodinou, protože by měl hned peníze. Je jednodušší, když jde ten kluk s tátou někam makat načerno, protože mají pak okamžitý příjem, který můžou zužitkovat, protože je každý den potřebují. Takže pro ně je to lepší, než mít další výdaj z jeho studia. To je chození do školy, takže jízdné, protože už to není základka v místě bydliště, ale musí do ní dojíždět. Plus věci na praxi, to je velký výdaj na začátku roku. Takže my se třeba snažíme sehnat dotace na začátek školního roku, kdy máme program, ze kterého hradíme studentům to jízdné, nebo jim pomáháme tím, že sbíráme potřeby na praxe. Máme takovou materiální banku, kdy to mají ty děti za nějaké spoluúčasti zapůjčené a pak to vrátí. Nebo od těch, kteří tu školu nedokončí. A ty obory jsou pořád stejné, takže je využijí. Ale ti kluci jsou každopádně víc tlačeni, aby šli do práce. Je těžké těm rodičům vysvětlit, že je to pro ně dobré, protože oni řeší každý měsíc finanční problémy, hasí požáry, protože potřebují ty peníze hned. Takže i když jim vysvětlíš, že když budou ještě 3 roky dávat peníze do syna, tak ten jim to třeba za 4 roky vrátí tím, že bude nosit víc peněz, tak to pro ně není až tak důležité. Co bude potom, neřeší teď, protože teď potřebují ty peníze akutně.

S: Ale ještě bych k tomu chtěl dodat, že se teď uvažuje o prodloužení povinné docházky o povinný rok ve školce, ale že by bylo lepší to posunout nahoru. Z výzkumu se zjistilo, že by to stálo moc peněz pro malý počet dětí, kdyby byla povinná docházka ve školce. Pro většinovou společnost je to mnohdy až zbytečné, ty děti to někdy ani nepotřebují. Ale co funguje už i v zahraničí je, že je o dva roky prodloužená docházka směrem nahoru. To by stálo nula peněz, školy by měly studenty, z nichž mají peníze od ministerstva školství a měli by peníze na provoz školy. Zároveň je poptávka po klasických řemeslnických profesích, které mají teď i hodně peněz, třeba elektrikáři nebo truhláři. A u těch kluků je na to poptávka, protože na pracovním úřadě je nejvyšší procento nezaměstnaných tvořeno absolventy vysokých škol. I proto, že se klade důraz na vyšší vzdělání, ale ty pracovní pozice už nejsou. Takže by to celkově nic nestálo a vlastně by se to týkalo málo lidí, protože těch dětí teď tolik není. A oni by měli povinnost chodit do té střední školy ještě dva roky, bez ohledu na to, jestli by to dokončili nebo ne, ale už by měli nějaké zkušenosti a znalosti. Navíc nejvyšší úmrtnost je první pololetí prvního roku na té střední. Ti, co tohle překonali, mají velkou šanci ten třetí rok už dotáhnout. Kdyby se zvýšila vzdělanost na střední stupeň a oni měli větší naději na práci. Navíc u tříletých učilišť by jim už chyběl jen jeden rok, takže by byli i více motivovaní to dotáhnout do konce. Byli by zjetí na teorii, na praxi, kam chodí, a překonali by tu adaptaci, která je pro

ně těžká. Navíc s povinnou docházkou by jich tam bylo i víc známých. Rodiče je nedonutí, ale stát ano. Navíc když chodí na praxi, tak už mají ty zkušenosti, takže i v případě nedokončení té školy mají větší šanci sehnat práci. Třeba v Globusu pracují děti, které by se neuplatnily v malé firmě, ale třeba doplňování zboží nebo vážení zeleniny ve větším obchodě zvládnou a pak se tam můžou i uchytit a získat práci, nebo třeba aspoň brigády přes léto. Takže pro ně je to dobré, protože si je tam vlastně vychovávají za ty tři roky. I když něčí dovednosti jsou omezené, tak tam je naučí fungovat, pracovní morálku a tak. Pro tu firmu to má větší smysl, než přijmout pětaticetiletého člověka, který už vystřídal několik prací a ve výsledku stejně nic neumí. V jiných zemích to tak třeba funguje. Často mají deset let. Otázka je, jestli by zase nedošlo k nasycení toho pracovního trhu, jestli by se nezaplnil. Ale já si myslím, že ne.

já: Minimálně ze začátku by se zaplnilo to potřebné a pak by se to muselo řešit dál, že.

S: Měli jsme na škole holčičku, kterou jiná slečna pořád urážela, takže po čase jí ta holčička zmlátila. Dostala podmíněčné vyloučení a odešla ze dne na den. Tvrdila, že ji uráželi, tak si to vyřídila, a jde to za ní, ta odpovědnost. Takže ji uráželi, ale vyhrála ta provokatérka, která to měla pravděpodobně z rodiny. A já si myslím, že kdyby byla povinná školní docházka i na střední škole, tak by se s tím museli i děti z majority nějak smířit a bylo by to dobré i k tomu zlepšení soužití. Lépe by se s tím pracovalo a bylo by to častější, lidi by si víc zvykli.

Na ministerstvu mají studii, která na mnoha mateřských školkách nedoporučuje zavedení povinné docházky, ale stálo to hrozně peněz a na ministerstvu si myslí, že je to dobrý nápad, i když tam mají tu studii.

Jinak naše organizace mohou pomáhat i v tom, že když dřív chytili někoho jezdit načerno, tak se to dalo exekutorovi, a vzešlo z toho pět tisíc za jedinou pokutu. Ty naše děti mají třeba třicet odchyťů, což je potom 30*5 tisíc, takže mají statisícové dluhy na jízdě, protože museli jezdit do školy a rodina neměla na lístek. Z povinné věci, jsou i děti, které jsou v tom nevině, dlužníky. To se snaží třeba Člověk v tísni změnit, aby se ten systém exekuce změnil, aby se změnila legislativa.

já: Staráte se třeba i o tu majoritu, aby věděla lépe, vedle koho žije?

S: Jo, to si myslím, že je hrozně důležitý. Snažíme se zapůsobit hlavně na mladé. Skrze dobrovolníky, kteří k nám přijdou, tak někde dochází a svou zkušenost předávají.

Chodíme dělat třeba semináře na gymnázia, děláme i náboru na středních školách, motivujeme je ke studiu sociálních věcí.

Mgr. Iva Pellarová: sociální pracovnice, v současné době působící i na základní škole

já: Ty jsi dělala sociální pracovníci, než jsi začala učit, na co ses zaměřovala?

P: Dluhy, výchovu dětí, práci s rodinou.

já: Zaměřovala jsi se nějak víc na děti?

P: V té práci s rodinou hodně záleží na tom, kdo je klient. Může jich být klidně i tři až čtyři. Někdy vytrhneme dítě z prostředí a nabídneme mu prostředí jiné, kde by se mělo dobře. Tento vzorec se ale ukázal validní pouze na několika lidech. Co je to mít se dobře? Oni se mají dobře, protože mají svou rodinu, ale na vyšší posty, kterým by odpovídaly například i vyšší platy, se nikdy nedostanou. Maximum je, když udělají učňák, tak mají stupeň odborného vzdělání- pokud je to ze školy praktické, nebo střední vzdělání. Nicméně na vyšší pozice se nedostanou, protože neprojdou pohovorami, nebo je nechtějí. Nebo nechtějí ani oni sami. Jen málo lidí by chtělo dělat to, co gádžové- bílí. Navíc je to pro ně pořád ten nebezpečný svět, tam budou ti druzí. Musí osvědčit větší znalost, než by bylo jinak třeba. Není to tak dlouho, co trend ministerstva byl ten, aby se tyto děti vyučily dvou řemeslům, aby měli více možností. U Saleziánů v Bavorsku s fyzickými i psychickými handicap, s žádostmi o azyl a podobně, 80% z nich potom dostane práci. Mají tam truhlářskou, řezbářskou školu, vlastní supermarket. Oni vědí, že odbytek pracovníků je v podstatě už teď, když nastupují na školu, je zajištěn. To dítě přijde automaticky do procesu, aniž by muselo absolvovat další a další rekvalifikační kurzy a taky je to méně náročné pro ten stát. Vyškolit na zakázku. Není to čistě pro Romy, tam jsou různě handicapovaní lidé, azylanti, černí, mentálně postižení a tak. Němečtí Romové dělají ještě tradiční řemeslo. Ti se tam takhle nedostanou. Ale je to vzorec pro všechny marginalizované, protože kdyby tam ti Romové šli, tak by se jim stalo to co ostatním. V rámci toho Bavorska s nimi prostě spolupracuje trh práce, a oni zase předávají ty děti připravené natolik, na kolik je to možné. Stát či instituce je prostě zaměstnají.

já: A myslíš, že by to bylo řešením situace i tady v Čechách?

P: Po tom se volá pořád, ale nevím, kam se volá. Když syn vycházel devítku, pídila jsem se po tom, na kolik ta místa na škole jsou spojena s poptávkou zaměstnavatelů. Nijak. Třeba kominiků tady ubývá, je tu jen jedno učiliště, a kdyby se třeba učil kominíkem, tak bude mít zlatý důl.

já: Říkáš to třeba těm dětem ve škole, že takováhle možnost by pro ně byla třeba vhodná?

P: Ty děti žijí v bublině. Stát se kominíkem je další věc. Muselo by to být blízko. Míra socializace je dána tím, do jakého okruhu je to dítě schopno jakoby dojet, ale do také do jaké míry ho rodina a škola podporují. Pokud rodina řekne ne, a to dítě se bude přesto snažit, tak se prostě stane kokosem. To je jedna věc. A druhá je, že jsou tady tradiční řemesla jako košíkářství, cínování, to zaniklo. Takže ani nemají se možnost nějak manuálně vyjádřit. Oni bývají dost manuálně zruční, ale ve škole se zručnost primárně nepěstuje. Tudíž někteří učitelé je tam třeba drtí, protože neumí číst, blbě se orientují v učivu, ale jakmile s nima třeba pečeš, tak oni umí bezvadně uklidit. Jejich kvality jsou třeba jinde. A kdyby člověk nepodnikal to, co podniká, tak by to nikdo ani nepoznal. Samozřejmě, že on je někde ve stresu, že něco neumí, tak to mu taky nepřidá. Teď jsem pracovala s jedním chlapcem, on je z devíti dětí. Čte hodně špatně, jeho tatínek je po mrtvici a maminka je taky nějak nemocná. Něco jsme četli- asi o nemoci motýlích křídel a holčičce, co tu nemoc měla, a on najednou začal mluvit o tom, že je mu jasný že čte jak malé dítě, ale že mu s tím kdyžtak pomůže sestra. Já jsem mu říkala, že se setrou přece nebude věčně. A on že je to pravda, protože když rodiče zemřou, tak počítá s tím, že skončí v děcáku. Táta je po mrtvičce a máma má asi těžkou cukrovku, u nich je to pravděpodobné. Tudíž ta úroveň myšlení je na úplně jiné úrovni, než ostatní děti, než je ta školou a státem daná úroveň. Oni nenachází otázky na to, co řeší. Ale ve vyučování se učí něčemu, čemu neustále nedostačují. Systém tomu není přizpůsoben. Pokud třeba v tom Německu je dítě vedeno k nějaké práci, tak tu práci dostane. Tam plánují, kolik je koho potřeba a vytvoří společné osnovy vzdělávání, kolik je čeho potřeba, a jakým způsobem budou ti učňové začlenění. Někteří na čtvrt, někteří na půl úvazku, někteří v tom supermarketu zůstanou úplně. Ale tady je výsledek nevalný. Oni tam jdou, protože chtějí něco dělat, ale výsledek je i po škole nula. Tak přijmou radši výsledek nula už předem. Tam by fungovala ta informace tak, že můj brácha se vyučil, dostal dobrý plat, učil se na tomhle učilišti, slušně se k němu chovají, tam jdu taky. Ale tady to tak nefunguje. Takže

tam naprosto chybí ten příklad. Děti jsou na druhém stupni zavaleni informacemi, ale nepřestávají k jakékoliv manuální práci.

já: Kromě teda toho úklidu v rodině. Když mi říkaly, co chtějí být, často padalo, že chtějí být kuchařem.

P: Jo, to ještě umí. V těch rodinách se vaří. Ale jít někam, kde nejsou Romové, do cizího prostředí, je těžké. Pokud by tam byl jasný, že se něčím vyučí a pak mají jistou práci, tak to budou respektovat. Tím by zpětně zjistili, že jim ta škola k něčemu byla. Ale když v patnácti odejdou na úřad práce, není validní, že ta škola k něčemu vůbec byla.

já: Jsou jiné možnosti, jak ty děti motivovat?

P: Tam je shluk kritérií, kterým se člověk musí věnovat. 1) původ- jak jsou daleko na stupni romské komunity 2) počet dětí 3) finanční situace 4) nemoci v rodině 5) patologický jevy v rodině- nadužívání alkoholu někdy drog, občas zneužití dítěte a podobně. Jsem si jistá tím, že finanční tíseň dokáže i v rodině udělat neudělatelné. To není jen u Romů, to je otázka chudoby celkem. Oni třeba prodají ledvinu. Ty děti žijí v tak rozháraných podmínkách, že si to dají sami dohromady. To dítě je ze šesti dětí například, každý den spí u jiných příbuzných, není schopný si dát ani vlastní život dohromady.

já: Nemá teda tu stabilitu.

P: To vůbec, no. Hodiny čeká, jestli pro něj někdo přijde do školy, kam po škole půjde. A do toho ještě vstupuje ta škola, kde to dítě zjišťuje, že pořád něco neumí. A z tohoto výchozího bodu se začnou vychovávat různé věci. Začnou se projevovat sklony k nějaké sociální patologii, psychiatrický sklony, atd. Například děti, které jsou hodné a nijak se při hodinách neprojevují, jsou na tom lépe, protože je těžké je popadnout za límec, když někomu něco dělají. Než se na to přijde, může i učitel považovat někoho za oběť, i když ta jí vůbec není. A pokud chce a ví jak, tyto děti mají tu výhodu, že se na ně dlouho nepřijde. To je u nich ta síla a kompetence. Ale na druhou stranu je tam obrovská soudržnost, zvláště proti té majoritě. Učitel se může jen domnívat, jak to v té rodině vlastně funguje.

já: Řešíš s dětmi i nějakou profesní budoucnost?

P: Oni mi vypráví o svém životě. Já jim zase vyprávím, jak to reálně je. Vezmu jim třeba nějaký časopis o kosmetice, o zdraví, o dětech, o realitách. To je to angažovaný čtení,

který si nechci nechat patentovat, ale rozhodně bych ho chtěla nějak vědecky zpracovat. Oni se tak dozvídají o věcech, o kterých mají třeba zkreslené informace nebo žádné.

já: A řešíš s nimi i co bude až vyjdou školu?

P: Taky. Čteme třeba nabídky práce, oni potřebují překonat tu bublinu. Čteme třeba o vyšší platy, co je k tomu třeba za školu, kolik by chtěli vydělávat oni sami. Třeba holky z osmé třídy za mnou chodí s problémy, tak se s nimi o tom bavím.

já: Co třeba řešíte?

P: Třeba první sexuální vztahy

já: V osmé třídě?

P: Jasně. Jim je někdy i dvanáct, třináct, když k tomu dojde. Třeba v Ostravě jsem se setkala s případem, kdy jí bylo deset.

já: A vidíš nějaký pokroky těch dětí, když s nimi takhle pracuješ?

P: Jo, vidím. Pak za mnou chodí a ptají se na věci, který třeba nikomu nemůžou říct. I když dosah této terapie je samozřejmě omezený, ale určitý pokroky tam jsou.

já: Co vidíš jako řešení té situace, která tu momentálně je?

P: Já jako věřící vidím smysl v tom s nimi mluvit, zeptat se jich: „Co tě žere??“ . Jdu na ně přímo a oni pak spíše odpoví. Ale status zůstává, protože si spočítají, kolik je minimální mzda a jim se pracovat nevyplatí.

já: A co práce načerno?

P: Černý trh v rámci Prahy se mi nepovedlo zmapovat a v rámci Ostravy je v rukou rodinných firem. Menších firem. Ale v tuto chvíli to nejsem schopna zvlášt' v té Praze nějak popsat.